

KULTURMINNEPLAN

TEMAPLAN 2021 - 2025

EIGERSUND KOMMUNE
Sammen for alle

Temaplan for kulturminner – Eigersund kommune

Forord

Arbeidet med Temaplan for kulturminner i Eigersund kommune ble først vedtatt i planstrategi i 2009. Det var et sterkt ønske å ha en plan for forvaltning av kommunens kulturminner og en oversikt over de lokale kulturminnene.

Det har tatt lang tid å få på plass en temaplan og nå håper vi at denne kan være et utgangspunkt for målrettet arbeid med kommunens kulturminner.

Nå håper og tror vi på at kulturminnene får en synligere plass i den kommunale forvaltningen og en felles forståelse av den iboende verdien som kulturminnene og kulturmiljøene besitter.

Innholdsfortegnelse

Temaplan for kulturminner – Eigersund kommune	1	SEFRAK	14
Om plan og prosess	4	NBI- registeret – databasen for historiske byområder	15
Mål.....	4	Kommunalt vern.....	15
Plantype og avgrensning	4	Verdifulle kulturlandskap	16
Prosess og medvirkning.....	5	Endringer i bosetning, infrastruktur og næringsliv	17
Forholdet til andre planer og lovverket	5	Den offentlige forvaltningen av kulturminner	18
Regionale planer.....	5	Kommunens rolle	18
Lovverket	5	Rogaland fylkeskommune	18
Internasjonale avtaler	6	Riksantikvaren	19
Konsekvenser av planen.....	7	Miljøverndepartementet	19
Økonomiske konsekvenser.....	7	Aktivisering av kulturminner	19
Rullering.....	7	Samarbeid	20
Eigersund i historisk perspektiv.....	7	Informasjon og kunnskapsformidling	20
Forhistorien	7	Tilskuddsordninger og økonomiske virkemidler	22
Hva er et kulturminne?.....	11	Nettressurser.....	23
Utfordringer.....	12	Strategier for kulturminnevern i Eigersund	24
Kjente kulturminner og datagrunnlag	12	Hvilke strategier skal kommunen velge	24
Askeladden	12	Saksbehandlingsrutiner for kulturminner	25
Automatisk fredete kulturminner	13	Tema og prioriterte kulturminner.....	27
Vedtaksfredete kulturminner	13	Byer og tettsteder - Eigersund, Helleland og Hellvik.	27
Forskriftsfredede kulturminner	14	Eigersund.....	27
Listeførte kirker	14	Helleland	28
		Hellvik.....	31

Kystkultur og fiskeri.....	32
Krigsminner	33
Kommunikasjonsveier	33
Vår tids kulturminner fra 1900 og 2000-tallet	36
Verneverdi	37
Handlingsplan	38
Ordforklaringer.....	43

Om plan og prosess

Mål

Det overordnede målet med kulturminneplanen er å forvalte kulturminnene på en slik måte at de kan være til nytte og glede for nåværende og kommende generasjoner. Planen skal være et bidrag til å synliggjøre kulturarven, sette fokus på å ta vare på kulturminner og formidle lokal historie og identitet. Kulturminneplanen bør brukes aktivt i turisme og reiseliv, og være et redskap i arbeidet med å skape engasjement rundt kulturminner.

Planen er en oversikt over noe av det som skaper identitet, og skal bidra til å vekke interessen for kulturminner og lokal historie blant kommunens innbyggere. Kulturminner og kulturmiljøer gir oss forankring i tilværelsen. De er en felles kunnskaps- og erfaringsbank, og de er møteplasser mellom fortid, nåtid og fremtid. Det er et mål at kulturarven i Eigersund tas i bruk, aktiveres og deles med egne innbyggere og andre.

Kulturminnevernet skal videreformidler kunnskap om langsiktighet i ressursutnyttelse og om samfunnets historie og utvikling. Gjennom vern og bruk av kulturminner og kulturmiljø skapes identitet, trivsel og mening for dagens mennesker og framtidige generasjoner i levedyktige samfunn.

Følgende hovedmålsetting er lagt til grunn under utarbeiding og presentasjon av temaplan for kulturminner:

Gjøre kulturarven til en naturlig og levende del av samtiden, våre fysiske omgivelser og kulturelle identitet.

Formålet med temaplanen er å lage en kulturminneplan som skal legge grunnlaget for:

- Ved planlegging og utbygging ta spesielt hensyn til kulturminner og kulturlandskapet, og til aktivisering av disse.
- Bevare et representativt og tilstrekkelig antall ulike minner som kan gi et bilde av byens og kommunens utvikling gjennom tidende.
- Å forhindre at unødig mange av sporene etter virksomhet i eldre tid forsvinner.
- Å tilrettelegge og gjøre kjent minnene og den kunnskap de representerer.

Det er viktig med forutsigbarhet i plan og forvaltning. For eiere av eldre bygninger ligger det ofte en betydelig økonomisk og personlig satsing. Det må derfor sikres at denne satsingen ikke svekkes gjennom uheldige endringer i bygningsmiljøene. Det må unngås at plan- og reguleringsbestemmelser tøytes til det ytterste og dispenseres til fordel for krav til best mulig profitabel utnyttelse av byggegrunn.

Plantype og avgrensning

Kommunes plan for kulturminner og kulturmiljø (kulturminneplanen) skal være en tematisk plan som omfatter hele kommunen. Planen tar utgangspunkt i eksisterende kunnskap og tilgjengelige registreringer, men i handlingsdelen blir det bl.a. skissert et videre opplegg for kulturminnetyper og områder som er dårlig kjent i dag.

Planen omhandler kulturminner fra både eldre og nyere tid. Hovedvekten ligger likevel på kulturminner fra nyere tid, dvs. slike som ikke allerede er sikret gjennom annet lovverk. Det er lagt vekt på å finne frem til miljøer der kulturminner inngår i en større sammenheng.

Kulturminneplanen skal være retningsgivende for byggesaksbehandling og planarbeid i kommunen.

For å sikre utvalgte og prioriterte kulturminner og kulturmiljø etter plan- og bygningsloven, bør disse vises som hensynssone i kommuneplanens arealdel, og eventuelt følges opp gjennom regulering.

Det er valgt ut større miljøer som vi mener representerer Eigersund og viser det store bildet, og pekt på enkeltminner med særlig stor betydning for lokal historie og identitet. I handlingsdelen pekes det på hvordan kommunens kulturminner bør behandles i planperioden.

Prosess og medvirkning

Arbeidet med temaplanen går så langt tilbake som i 2009 hvor det ble vedtatt planstrategi for oppstart med en kulturminneplan.

I 2016 ble det opprettet en prosjektgruppe som overtok arbeidet med kulturminneplanen og videreførte arbeidet fra 2009 og tidligere kulturminneplanarbeid fra 2010-2014.

- Prosjektgruppen har bestått av én representanter fra teknisk, samfunnsutvikling, kulturkontoret og Dalane folkemuseum.

Dalane Folkemuseum:	Leif Dybing
Plankontoret:	Dag Kjetil Tonheim
Teknisk:	Jone Omdal
Kulturkontoret :	Britt Kvasheim
Byantikvar :	Tina Tønnessen

Prosjektansvarlig – Eivind Galtvik , leder for Kultur og Oppvekst.

Prosjektleder – Tina Tønnessen

For å sikre fremdrift i tekstarbeidet ble det leid inn eksternt arbeidskapasitet fra Multiconsult ved Tanja Røskar i 2019.

Forholdet til andre planer og lovverket

Regionale planer

Rogaland fylkeskommune vedtok i 2015 Regional kulturplan 2015- 2025. Planen beskriver situasjon, utviklingstrekk og strategier for kulturlivet i fylket, med vekt på fylkeskommunen sine arbeidsområder. Kulturplanen utfylles med et mer konkret handlingsprogram, som rulleres årlig.

Planen har følgende mål for kulturpolitikken i Rogaland:

- Kulturen skal være et viktig element i utviklingen av et attraktivt Rogaland med høy livskvalitet for dens innbyggere.
- Alle i Rogaland skal ha tilgang til et mangfold av kulturopplevelser av høy kvalitet, og ha mulighet for kulturutøvelse etter egne forutsetninger.
- Rogaland fylkeskommune skal bidra til en god forvaltning av Rogalands nasjonale og regionale kultur- og naturarv. Vi skal skape innsikt og forståelse for vår egen historie og identitet.
- Kulturens egenart skal ivaretas gjennom profesjonelle aktører med høy kompetanse og forutsigbare og akseptable rammer.

Lowerket

Både nasjonale og internasjonale avtaleverk forplikter oss til å ta vare på viktige kulturminner. Nedenfor blir de to viktigste lovene i denne sammenhengen omtalt, med en kort beskrivelse av hva de omfatter. Kulturminneloven er en særlov og dermed overordnet plan- og bygningsloven. I tillegg til nasjonale lovverk finnes flere internasjonale konvensjoner og avtaler som Norge har forpliktet seg til å følge, og som gir føringer for kulturminnearbeidet.

Lov om kulturminner (kulturminneloven) (www.lovdato.no/)

Lovens formål (§1) er at «kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet

og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet. Når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på denne lovs formål.»

Loven blir forvaltet av Klima- og miljøverndepartementet som overordnet myndighet, med Riksantikvaren som faglig sekretariat og overordnet direktorat for den utøvende virksomheten, og med fylkeskommunene, Sametinget og de arkeologiske og marinarknologiske landsdelsmuseene som regionale forvaltningsledd.

Kulturminneloven blir altså ikke forvaltet av kommunen, men kan påvirke saker kommunen skal behandle, bl.a. etter plan- og bygningsloven. Kommunen må forholde seg til kulturminneloven i alle saker der fredete bygninger, anlegg eller miljøer er berørt, og må dessuten melde fra til kulturminnemyndighetene dersom ikke-fredete bygninger fra før 1850 blir planlagt revet eller vesentlig endret (kulturminneloven §25).

Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)
(www.lovdata.no/)

Plan- og bygningsloven inneholder flere paragrafer som dreier seg om vern av kulturminner og kulturmiljøer. I de kulturminnesakene som blir behandlet av Eigersund kommune, må kravene som stilles være hjemlet i plan- og bygningsloven. Dette omfatter enkeltsaker som bygge- og rivesaker, konsekvensutredninger og forslag til reguleringsplaner. I plandelen er §3-1, 11-8, 11-9, 12-6 og 12-7 aktuelle, fordi de omhandler regulering til bevaring gjennom hensynssoner.

Byggesaker som omfatter kulturminner, behandles etter §31-1, som sier at «ved endring av eksisterende byggverk, oppussing og rehabilitering skal

kommunen se til at historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til et byggverks ytre, så vidt mulig blir bevart.»

Ansvar for planlegging og byggesaksbehandling etter plan- og bygningsloven ligger hos kommunestyret.

Det er i økende grad behov for å se et saksfelt i sammenheng med andre lokale, regionale og nasjonale samfunnsinteresser. Følgende lover og stortingsmeldinger har eller kan ha direkte konsekvenser for arbeidet med kulturminner:

- Naturmangfoldloven (2009) skal sikre at biologisk, landskapsmessig og geologisk mangfold og økologiske prosesser tas vare på
- Stortingsmeldingen Leve med kulturminner (St.m. nr. 16, 2004-2005) inneholder formuleringer og vurderinger av verdigrunnlag, mål og strategier for en fornyet kulturminnepolitikk.
- Stortingsmeldingen Framtid med fotfeste (St.m. nr. 35, 2012-2013) dreier seg bl.a. om hvordan målene om å begrense tapet av verneverdige kulturminner skal nås, og om sikring og vedlikehold av fredete kulturminner.

Internasjonale avtaler

Internasjonalt finnes flere avtaler som Norge har sluttet seg til, og som gir føringer spesielt på statlig nivå, men der det for kulturminnevern og andre spesifiserte fagfelt også kan ligge viktige føringer for lokal håndtering:

- UNESCO-konvensjonen om vern av immateriell kulturarv (2003), der målet er å verne den rikdommen som immateriell kulturarv innebærer, og å være en kilde til utvikling og dermed en ressurs for mange folkegrupper
- UNESCO-konvensjonen om vern av verdens natur- og kulturarv (1972), som knytter sammen vern av naturen med vern av kulturminner

- Den europeiske landskapskonvensjonen (2004), der formålet er å verne, forvalte og planlegge landskap og organisere europeisk samarbeid på disse områdene
- Venezia-charteret (1964) inneholder prinsipper for konservering og restaurering av kulturminner
- Malta-konvensjonen (1992) forutsetter at den arkeologiske kulturarven skal ivaretas som kilde til Europas felles hukommelse og være et utgangspunkt for historiske og vitenskapelige studier.

I Eigersund kommunes kulturminneplan legger vi til grunn at kulturminnene er et utgangspunkt for opplevelser, kunnskap og verdiskaping her og nå, men også en ressurs vi forvalter på vegne av dem som kommer etter oss. Både kommunen og innbyggerne har et ansvar for å ta vare på kulturarven på en god måte. Men ikke alle spor etter fortiden kan tas vare på, og det er viktig at beslutninger om hva som skal prioriteres, blir gjort med utgangspunkt i faglige anbefalinger og veies opp mot andre hensyn i en helhetlig vurdering.

Konsekvenser av planen

Planen skal bidra til lokal bevissthet om hvilke kulturhistoriske verdier vi har i kommunen, og om hvordan disse kan og bør forvaltes til beste for oss selv og kommende generasjoner. Kulturminneplanen har også en egen handlingsdel, som skal følges opp hvert år.

Ansvar for å følge opp planen ligger både på kommunen, innbyggerne og regionale myndigheter. Tilgang til ressurser til oppfølging vil være avhengig av de årlige budsjettvedtakene i kommunestyret. Kulturminneplanen skal også være et godt grunnlag for å søke på nasjonale og regionale midler til oppfølging og forvaltning av kulturminnene.

Som vedlegg til temaplan for kulturminner følger registreringer som tidligere er gjort av kulturminner i Eigersund. Det er utarbeidet en liste

over fredede objekter, samt over prioriterte kulturminner og prioriterte automatisk fredede kulturminner som kan ha betydning for kommuneplanens arealdel.

Miljømessige konsekvenser

Å ta vare på eldre bygg kan være godt miljøvern i mange sammenhenger. Det er ofte mer ressursbesparende å bruke det man har framfor å rive og bygge nytt. Redesign, bruksendring av eksisterende bygning og gjenbruk fremfor rivning av byggverket er kjennetegn ved sirkulære bygg og arkitektur. I så måte vil en kulturminneplan være et av flere bidrag i kommunens langsiktige klima- og miljøarbeid.

Økonomiske konsekvenser

Kostnader vil i hovedsak bli i form av tidsbruk/ressurser fra egen organisasjon.

Rullering

Rullering av kulturminneplanen skal vurderes i planstrategien hvert fjerde år, basert på resultater ved gjennomføring av handlingsplanen.

Handlingsplanen skal vurderes hvert andre år og inngår i kommunens årlige budsjett og økonomiplan.

Eigersund i historisk perspektiv

Forhistorien

Fornminner er fortidsminner fra de første menneskelige sporene vi har fra ca. 12 000 år siden og fram til reformasjonen i 1537 e.Kr. Disse er automatisk fredet etter kulturminneloven.

Fornminnene kan dateres til ulike tidsperioder:

- Eldre steinalder (10 000 år f.Kr. til rundt 3500 år f.Kr.)
- Yngre steinalder (fra 3500 til 1800 f.Kr.)
- Bronsealder (fra 1800 til 500 f.Kr.)
- Eldre jernalder (fra 500 f.Kr. til 550 e.Kr.)

(førromersk jernalder 500 f.Kr–0, Romertid: 0–400 e.Kr, folkevandringstid 400-550 e.Kr)

- Yngre jernalder (fra 550 til 1050 e.Kr.), (merovingertiden 550–800 e.Kr., Vikingtiden 800–1050 e.Kr.)
- Middelalder (fra ca. 1050 e.Kr. til 1537 e.Kr.)

Steinalderen

Det meste som finnes fra denne perioden, er laget i stein, bergarter eller flint. Menneskene brukte også organisk materiale som bein, tre, huder, sener og plantemateriale, men disse finner vi bare ved spesielt gode bevaringsforhold, for eksempel i huler eller hellere.

I eldre steinalder bodde folk i telt og under hellere, og flyttet rundt. Menneskene levde av jakt, fiske, fangst og sanking av nøtter og bær. I løpet av steinalderen begynte man å holde husdyr og dyrke korn, og vi fikk en overgang fra en nomadisk jakt- og fangstkultur til en jordbrukskultur hvor folk ble mer bofaste og bygde langhus til seg selv og husdyrene.

Foto: Ams utgravning Hovland 2012

Eksempler på steinalderboplasser i Eigersund finner vi på Eigerøy Grønebukta, Hovland, Midbrød og Hellvik. Det er registeret 40 enkeltminner i fra steinalderen og fire fra sein steinbrukende tid.

Bronsealderen

Bronsealderen markerer et skille ved at man tok i bruk bronse, som er en metallegering. Av bronzen laget man våpen, redskap og smykker. Bronsen var nok kostbar og et statussymbol. Ute ved kysten har vi gravrøyser fra bronsealderen som ligger svært strategisk til, som seilingsmerker. Jakt, fangst og fiske var fortsatt viktig, men man begynte i større grad å dyrke jord og holde husdyr, folk ble i større grad bofaste og samfunnet ble mer lagdelt.

Arkeologene kan finne spor etter husene i form av stolpehull. Av gjenstander er det skår fra keramikk-kr, redskaper av flint, samt redskaper og smykker i bronse. Andre spor er helleristninger i berg; ofte skipsmotiv, mennesker, vogner, sol.

Gravskikken varierte, fra enkle kremasjonsgraver til gravrøyser. I en periode ble den døde kremert og fikk med seg små kopier av sverd, kniver og rakekniver,

«Stoplesteinan» er en rund steinsetning på toppen av Skårabrekkå ikke langt fra Årstaddalen. Denne dateres til bronsealder og er sannsynligvis et gravminne og hellig sted brukt frem til vikingtiden. De 16 steinblokkene er rundt en meter høye og utgjør en diameter på ca. 21 meter.

foto: Egersund

byhistoriske leksikon.

Bygdeborgene i Egersund er sannsynligvis fra folkevandringstiden og eldre jernalder. Borgaråsen på Krossmoen er antatt i bruk frem til vikingtiden og er en av ti bygdeborger i Egersund.

Rapstadborje på Rapstad, Kongssede på Sletteid
Borgåsen på Skåra, Beringsfjellet, Helleland, Birkeland, Mjøllhus, Veshovda/Skåra, Hæstad og «Slåde» ved Podlå i nærheten av Rapstad. De gamle forsvarsverkene ble strategisk plassert i på høydedrag. Rester etter valler og steinmurer er ofte synlig i terrenget og bygdeborgene har generell stor opplevelsesverdi og representerer et stort formidlingspotensial til flere brukergrupper men særlig blant barn og unge.

Jernalderen

I jernalderen tok man i bruk jern og lærte seg å fremstille jern lokalt. Jernet ble brukt til våpen og redskaper. Man drev med jakt, fangst, husdyrhold og dyrking av korn.

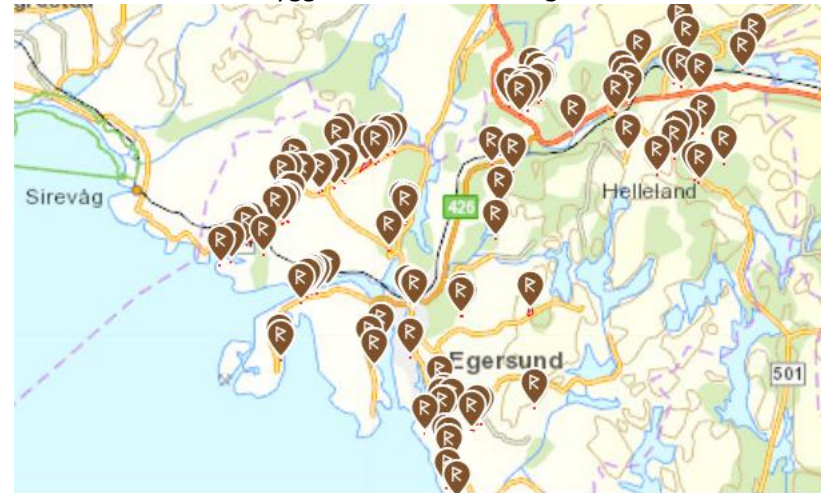
Lagdelingen og organiseringen av samfunnet forsterkes, noen vokser frem til å bli stormenn og høvdinge. Det øvre samfunnslaget blir gravlagt i rikt

utstyrte gravhauger. Foruten gravhauger finner arkeologene spor etter bosetninger i form av stolpehull etter langhus, ildsteder, kokegroper og ardspor (jordbruksspor).

Gravhauger og gravrøyser

Fra bronsealderen og fram til slutten av vikingtiden ble noen gravsteder markert med gravhauger eller gravrøyser. Disse hadde en symbolverdi og skulle være lett synlige. En gravhaug er bygd opp av jord, eventuelt med noen steiner. Haugen er som regel omvendt skålformet og har alltid et torvlag i overflaten. En gravrøys er bygd opp av stein og blokker, uten jord. Gravrøysene er plassert på utsiktspunkt langs sjø og vann eller på høydedrag.

I Egersund er det litt over 116 registrerte gravminner. Det ligger et stort formidlingspotensial for disse «stille» haugene som for eksempel kan forsvinne mellom bebyggelse i etablerte boligfelt.

kulturminnesok.no

Kilde:

Middelalder fra ca. 1050 til 1537

Egersund var sentrum for et større område .I «leidangsbua» på Egersundstranda ble det levert skatt eller «leidang» av bønder fra hele Dalane. Rogaland var delt inn i fire fjordunger som igjen hadde egne terioteriell enheter «skipreide» hvor innbyggerne var ansvarlige for å bygge og bemanne et leidangsskip. I Egersundsstranda inngikk Lund, Hetland, Bjerkreim, Sokndal.

Det var trolig konkurrerende sentrum til Egersundstranda. Kaupaneset på Eigerøy , Bjerkreimstøa på Tengs og fjorden Lygre.

Pestens herjinger i 1349 tappet Dalane for krefter og halvparten av gårdsbruk og tre fjerdedeler av brukene i Egersund gikk tapt. Vekst ser vi først igjen i rundt 1520. Utover 1500-tallet og 1600 vokser skipsfart og handel med hollendere, frisere fra Nederland og trelast til Skottland. Rundt midten av 1700-tallet begynte man å få bymessig bebyggelse. I 1745 er det i Egersund ca. 140 hus og mellom 500 og 600 innbyggere. Ved slutten av 1700-tallet var Egersund et viktig handelssted. Det ble tollsted i 1798.

Som ladested ble Egersund opprettet som bykommune 1837 ved innføringen av det kommunale selvstyret. Ladestedet har vært ramma av brann flere ganger. Bybrannen i 1843, da rundt to tredjedeler av husene brant ned. Stedet ble gjenoppbygd etter tidsriktige planer, med gater som ligger vinkelrett på hverandre og er tydelig i bybildet i dag.

Egersund fikk jernbaneforbindelse med Stavanger over Jærbanen i 1878, og i 1904 ble den forlenget til Flekkefjord. Sørlandsbanen ble ferdig i 1944 og da ble Jærbanen tilknyttet det nasjonale jernbanenettet.

Andre verdenskrig og etterkrigstiden

Under det tyske angrepet på Norge 9 april 1940 var Egersund og Stavanger viktige mål. Egersund var strategisk viktig av hensyn til den gode havnen og telegrafkabelen som gikk til England. Store deler av kyststripen ble okkupert i de følgende årene og har satt spor i

omgivelsene. Slettebø leir ble bygget opp under okkupasjonen og ble siden tatt i bruk som institusjonsanlegget Bakkebø. I dag er institusjonsdriften avviklet og Dalane folkemuseum holder til i deler av bebyggelsen.

Kommunen ble i 1947 utvidet ved en overføring med 515 personer fra daværende Eigersund herred. Egersund ble i 1965 sammenslått med de omliggende herredskommunene Eigersund og Helleland, samt deler av Heskestad til bykommunen Eigersund.

Fiske, handel og sjøfart har tradisjonelt vært de viktigste næringsveien. Særlig det rike sildefisket ga stor vekst. Silda forsvant i 1960-åra, og man måtte gå over til andre fiskeslag. Egersund Fayancefabrik var i drift 1847–1979.

Andre viktige industrigrener som har satt spor i kommunen er maskin og -verkstedindustri, næringsmiddelindustri, fiskeforedling, slakteri og meieri og trevareindustri. Industri og bedrifter knyttet til sjø-og båt har gitt kommunen internasjonalt kjente bedrifter innen navigasjonsutstyr og kart. Den største bedrift i dag er Aker Egersund, del av Ak, er Solutions AS.

Status og utfordringer

Hva er et kulturminne?

Kulturminneloven definerer kulturminner som «alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø.» Det er denne definisjonen som ligger til grunn for den statlige forvaltningen av de materielle kulturminnene. Forvaltningen skiller mellom automatisk fredete kulturminner (fornminner) og kulturminner fra nyere tid.

Automatisk fredete kulturminner er fra middelalderen eller tidligere (definert til før 1537), med unntak av stående bygninger (1650) og kulturminner i sjø og vassdrag (eldre enn 100 år). Automatisk fredning gjelder selve kulturminnet og en sikringssone på minst fem meter.

Kulturminner fra nyere tid er fra perioden etter 1537 og helt frem til i dag. Kulturminner kan være så mangt, og det kan dreie seg om alt fra bygninger og bygningsmiljøer av forskjellig slag, via veier og havner og andre samferdselsminner til steingjerder og rydningsrøysen. Nyere tids kulturminner kan fredes gjennom vedtak eller forskrift, eller gis vern gjennom plan- og bygningsloven.

Videre skiller man mellom såkalt «*faste*» kulturminner (boplasser, gravhauger, bygninger, veier osv.), «*løse*» kulturminner (gjenstander) og den *immaterielle kulturarven* (tradisjoner, skikk og bruk, samt kunnskap og ferdigheter innenfor håndverk, dans, musikk etc.).

Et *kulturmiljø* er et område der kulturminner inngår i en større helhet eller sammenheng. Kulturmiljøer avgrenses gjennom en samlet vurdering av kulturhistorie, kulturminner og tidsdybde i et gitt område.

Kulturlandskap er alt landskap som er preget av menneskelig aktivitet. Begrepet blir brukt når man fokuserer på menneskelig påvirkning av landskap, og benyttes i særlig grad om jordbrukslandskap.

Immaterielle kulturminner er kulturytringer som ikke er fysisk masse, men som lever videre skriftlig, muntlig eller ikke-verbalt. Den norske UNESCO-kommisjonen nevner disse eksemplene på immateriell kulturarv: «Språk, utøvende kunst, sosiale skikker, tradisjonelle håndverksferdigheter, ritualer, kunnskap og ferdigheter knyttet til naturen.» I praksis viser det seg ofte at materiell og immateriell kultur er tett sammenvevde.

Verdivurdering av kulturminner kan være utfordrende. Verdien av kulturminner knyttes til begreper som opplevelse, kunnskap, identitet, estetikk og bruk – og i neste omgang til konkrete egenskaper ved det enkelte kulturminnet, f. eks. alder og sjeldenhetsgrad. Riksantikvaren bruker tre ulike nivåer når verneverdi skal bestemmes: nasjonal, regional og lokal verdi. Det er ikke alltid like lett å plassere et kulturminne i den ene eller andre kategorien, og enkelte ganger kan det nok oppleves slik at kategoriene mer er tilpasset det eksisterende forvaltningssystemet enn kulturminnene i seg selv – slik at nasjonal verdi er forbeholdt kulturminner som Riksantikvaren fatter interesse for, regional verdi omfatter kulturminneverdier som «eies av» fylkeskommunen, mens kommunene forutsettes å ta seg av resten (som i realitet betyr de aller fleste kulturminner).

Tendensen innenfor kulturminneforvaltningen har over tid gått fra et nokså ensidig fokus på arkitektoniske enkeltmonumenter, som stavkirkene og anlegg knyttet til embetsmannskulturen i by og land, til prioritering av større sammenhenger og et mer representativt og demokratisk syn på kulturminnene. Det gjenspeiles bl.a. i større fokus på kulturminner knyttet til kystkultur og industri i de senere år, og i økende vektlegging av å ta vare på kulturminner knyttet til ulike sosiale og etniske grupper (husmanns- og arbeiderkultur, kulturminner knyttet til «de

reisende» osv.). Verdiene knyttet til immaterielle kulturminner og handlingsbåren kunnskap har likeledes fått økt fokus i senere år.

Utfordringer

I strid med de nasjonale målene skjer et betydelig tap av kulturminner i Rogaland som ellers i landet. De nasjonale målene sier bl.a. at det årlige tapet av verneverdige kulturmiljøer og kulturminner ikke skal overstige 0,5 prosent, og at lokal og regional planlegging skal bidra til å ivareta viktige kulturminner.

Innenfor Riksantikvarens miljøovervåkningsprogram *Gamle hus da og nå* (2000-2014), ble det foretatt kontrollregistreringer av bygninger i Sefrak-registeret (eldre enn år 1900) i 18 utvalgte kommuner i 16 fylker.

Overvåkingsresultatet omfattet ca. 14 000 registrerte bygninger ved oppstart i år 2000. I 2014 var antallet redusert til 10 750, noe som tilsier at 23 prosent av denne bygningsmassen er gått tapt i løpet av denne perioden. Av de gjenstående bygningene, var bare 43 prosent i tilnærmet samme tilstand som ved den opprinnelige Sefrak-registreringen.

Flesteparten av endringene er overflateendringer, uten at bygningenes volum er endret. Tapet er størst innenfor utmarksbygninger og større driftsbygninger innenfor landbruket.

Stort tap av kulturminner skjer særlig i kommuner som ikke har egne kulturminneplaner, og der man ikke avklarer interessekonflikter på forhånd eller ikke behandler saker etter gjeldende lovverk. Det er en generell utfordring at kulturminner og kulturminnevern er lite tydelig som fag og politikkområde i lokal forvaltning. Kommunale kulturminneplaner er derfor et satsningsområde fra statlige og regionale myndigheter.

At kulturminnefeltet har høy prioritet i Eigersund kommune viser Riksantikvarens kommunerangering, som er basert på kommunenes egen Kostra-rapportering. Der ligger Eigersund inne med 8 poeng av 9 mulige i 2017.

Spørsmålene som stilles i forbindelse med rangeringen, er:

- Har kommunen bevilget penger til kulturminner/kulturmiljøer? (1 poeng)
- Har kommunen knyttet til seg egen kulturminnefaglig kompetanse? (2 poeng)
- Har kommunen utarbeidet oversikt over verneverdige kulturminner/kulturmiljøer? (3 poeng)
- Er kulturminner og kulturmiljøer forankret i planer og fastsatt i juridisk bindende kommune(del)plan? (2 poeng, i planer eldre enn 2005: 1 poeng)
- Er det samme, eller økning, i antall dekar som er regulert til vern av kulturminner og kulturmiljøer per 31.12? (1 poeng)

Kjente kulturminner og datagrunnlag

Askeladden

Askeladden er Riksantikvarens offisielle database over fredete kulturminner og kulturmiljøer. Databasen inneholder data om kulturminner som er fredet etter kulturminneloven, vurdert som verneverdige eller, i noen tilfeller, gitt et vern etter plan- og bygningsloven. Basen omfatter arkeologiske kulturminner, fredete kulturminner fra nyere tid og listeførte kirker. Askeladden er først og fremst et verktøy for kulturminneforvaltningen lokalt, regionalt og på statlig nivå, men registreringene er også tilgjengelige gjennom nettjenesten Kulturminnesøk (www.kulturminnesok.no), der brukerne selv kan legge til kulturminner med beskrivelser og bilder. I Eigersund kommune finnes det 83 oppføringer i Askeladden som inkluderer både objekter som er fredet og som ikke er fredet.

Automatisk fredete kulturminner

For Eigersund inneholder databasen 463 arkeologiske lokaliteter, derav 443 som er automatisk fredet. En del av disse består av flere enkeltminner. Differansen mellom det samlede antallet arkeologiske lokaliteter og tallet på lokaliteter som er automatisk fredet, skyldes bl.a. at registreringene også omfatter funnsteder, gravhauger og andre kulturminner som er fjernet, samt at det er registrert tufter i utmark og andre typer lokaliteter som er vanskelig å datere mer nøyaktig uten nærmere undersøkelser på stedet.

Det finnes seks automatisk fredede lokaliteter under vann i kommunen.

Eigersund kirke

Eigersund kommune har en automatisk fredet kirke, Eigersund kirke som ligger i Eigersund sokn. Den er bygget i tre og ble oppført i 1607. Kirken har korsplan og 1090 sitteplasser.

Eigersund kirke er en hvitmalt korskirke som ligger ved torget i Eigersund. Kirken ble påbegynt omkring 1623. Det har stått en kirke på det samme stedet siden tidlig middelalder. Da den nåværende kirka ble bygget, rev man den gamle.

Kirken ble opprinnelig bygget som langkirke, men etter hvert ombygget til korskirke. I 1785–88 ble kirka ombygget av den tyske tømmermannen Ludvig Feyling, som blant annet hevet taket, bygget inngangspartiet mot sør og lagde en ny prekestol, som ble montert utenpå den gamle. I 1940 ble den originale prekestolen oppdaget bak den nye og satt i stand.

Årstallet 1583 er skåret inn i døpefonten, og selv om det er usikkert om den er så gammel, er det den eldste gjenstanden i selve kirken. Altertavla er fra 1607, og ble gitt til kirka fra lensherren Jørgen Kaas og hustruen Mette Banner. Altertavla er malt og signert av stavangermaleren Peter Reimers. Plassen der kirka står, kalles i et gammelt sagn for

«Heidningholmen», som antagelig antyder at det kan ha vært et slags kultsted her i før-kristen tid. Stedet foran kirka, i dag torget, kaltes i eldre tid for «Lahedlå», som betyr oppbygd brygge.

Vedtaksfredete kulturminner

Kommunen har seks enkeltbygninger/anlegg fredet i medhold av Lov om kulturminner. Dette omfatter i hovedsak etterreformatoriske hus fra bondekulturen og fra embetsmannstanden fredet i 1923.

Sorenkrivergården fredet 1923

Bygningen er en klar empirebygning med herskabelig preg. Frontpartiet med inngang er markert med 4 kraftige søyler foran inntrukket inngangsparti. Søylene går over første og andre etasje, og danner fundament for kvistutbygg. Bygningen har valmet tak med kvistutbygg på begge sider.

Victoria Hotell/Ellingsens hotell /forsamlingshus – fredet 1923

Toetasjes trehus med senempire fasadeutforming. I bakgården er huset forlenget med en fløy i sveitserstil fra ca. år 1900. Bygningen inngår i et bykvartal med et annet fredet hus, Thorsenhuset

Thorsenhuset fredet 1923

Enetasjes tømmerhus med liggende panel, utsvaiet tak med valmede gavlspisser og bred flattaket ark på begge langfasadene. Hovedfasaden er regelmessig utformet med to inngangsdører med kraftig profilerte innramninger og høye trapper

Eigerøy fyr – fredet 1998

Formålet med fredningen av Eigerøy fyrstasjon er å bevare et kulturhistorisk og arkitektonisk verdifullt bygningsanlegg tilknyttet sjøfart, fyrvesen og kystkultur med støpejernstårn og øvrige bygninger på fyrstasjonen og området rundt fyrstasjonen.

Øyna gårdstun - fredet 2018

Gården Øya »Øyna» fra 1700 - og 1800 – tallet ble fredet som et kulturhistorisk og arkitektonisk viktig eksempel på en type gård som har blitt drevet i Dalane. Øya har bevarte bygninger som er karakteristisk for denne typen gårder, som fasnardsløa, med kledning av bjørkeris, våningshuset, som er et typisk midtgangshus av Dalanetype og steinfjøset, alle plassert rundt et glattskurt berg kalt trøskjeberg, samt kvernhuset med tilhørende kanal som ligger ved elven Tekseåna

Forskriftsfredede kulturminner

Auglend vandringshavn er forskriftsfredet gjennom Klima- og miljødepartementets landsverneplan 2015. Vandringshavna, som ligger på sørspissen av Eigerøy, er et havnemiljø tilknyttet et kombinasjonsbruk fra 1800-tallet. Miljøet består av fire bygninger som ligger tett sammen. Litt lenger ut i vika ligger ytterligere to bygninger, Gamla bué og Langa smala bué, disse er ikke i statlig eie. Landskapsbildet er et produkt av tidligere tiders driftsformer. Det ble dyrket ulike typer grønnsaker i nærheten av husene på bruket, men det er fremdeles kystlynghei som er den dominerende vegetasjonstypen i utmarken. Denne var verdifull beitemark for sauene og de få kyrne som var på bruket. Helt frem til nyere tid var det vanlig at lyngheiene ble skjøttet med beite, slått og regelmessig brenning. Siden 1960-tallet har markene imidlertid ligget brakk og det er ikke kjent at det har vært brent i nyere tid. Siden engene i innmarka ikke lenger blir slått har bjørka i stor grad overtatt. Lyngen i utmarken har også vokst seg stor og fravær av beite har ført til mer lauvtrær også i lyngområdene. Gjennom tidene har det vært ulike typer fiske som har supplert gårdsdriften. Mest innbringene var silde-, laks- og hummerfisket

Listeførte kirker

En listeført kirke er vurdert som verneverdig av Riksantikvaren. Disse bygningene er ikke fredet, men alle saker som gjelder endringer i eller ved en listeført kirke, skal vurderes av Riksantikvaren eller fylkeskommunen (kirkens omgivelser). Alle kirker oppført mellom 1650 og 1850 er listeført, og det samme gjelder enkelte kirker bygd etter 1850.

I Eigersund kommune er Helleland kirke, automatisk listeført. Kirken ligger i Helleland sokn. Den er bygget i tre og ble oppført i 1832. Kirken har langplan og 500 sitteplasser. Helleland kirke er bygget i klassisistisk stil og tegnet av arkitekt Hans Ditlev Linstow som var ansatt hos kongen. Det er en langkirke med saltak og liggende panel. Byggmester var Tollak Gudmestad. Kirken ble vigslet den 28. oktober 1832. Første gang Helleland sokn forekommer i kildene er i et brev fra 1358 i forbindelse med et makeskifte av jordegods i gården Strømstad. Det var trolig kirke her like lenge som gården var bosted for prest, fra ca. 1300-tallet. I 1629 er det dokumentert at det ble utført nybygging eller ombygging av kirken. Enkelte av de rosemalte bordene fra den gangen har blitt brukt i taket over himlingen i den nåværende kirken.

Altertavlen er malt av sokneprest Thorvald Egidius Isaachsen og ble gitt som gave til kirken i 1905. Motivet er Simeon i templet som holder Jesusbarnet ved omskjærelsen åtte dager gammelt. Inskripsjonen «*Mine øine har sett din frelse*» er fra Lukas 2,30. I anledning kirkens 100-års jubileum i 1932 ble altertavlen forsynt med ny ramme.

SEFRAK

Sefrak er et landsomfattende register over eldre bygninger og andre faste kulturminner. Navnet er en forkortelse for **SE**kretariatet **For** Registrering **Av** faste **Kultur**minner. Registeret ble bygd opp gjennom et stort anlagt feltarbeid i perioden 1975-1995. Sefrak-registeret har opplysninger om alle bygninger eldre enn år 1900, og som i de fleste tilfeller ikke er

underlagt noe formelt vern. Registreringene er bl.a. tilgjengelige gjennom en wms-tjeneste i Askeladden.

For Eigersunds del omfatter registeret 972 objekter. Mange av de registrerte kulturminnene i Sefrak er fra 1800-tallet, men det finnes også en noen eldre bygninger i registeret. Her er det for det første en hel rekke minner knyttet til kirker og prestegårder i Eigersund og i Hellelandsbygda. Dernest er det en lang rekke minner knyttet til fiske, sjøfart, industri, bergverk, byliv og embetsstand, bonde og landbruk.

Selv om bygninger som er registrert i Sefrak ikke er omfattet av spesielle restriksjoner, bør en gjøre en lokal vurdering av verneverdi før kommunen gir tillatelse til å rive, flytte eller endre bygningen. For bygninger eldre enn 1850 sier kulturminneloven (§25) at vurdering av verneverdi **må** gjøres før søknad om endring eller rivning kan bli godkjent, og alle slike saker skal sendes til kulturminnemyndighetene (fylkeskommunen) til uttalelse. Det er kommunen som har ansvaret for å oppdatere registeret, f. eks. dersom en Sefrak-registrert bygning skal slettes (dersom det er revet, brent e.l.).

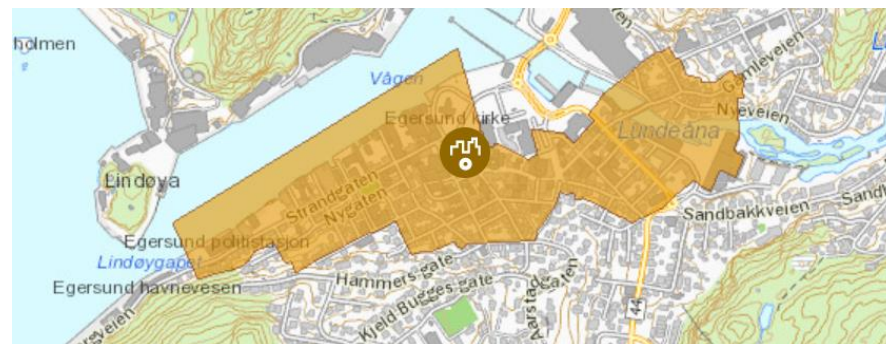
NB!- registeret – databasen for historiske byområder

Riksantikvaren har opprettet en liste over kulturmiljøer i byer og tettsteder i Norge som har nasjonal kulturminneinteresse. Listen i seg selv medfører ikke et formelt vern, men gir klar veiledning på forvaltning av området. Det er utarbeidet egen bystrategi med retningslinjer for stedsutvikling og forvaltning av eksisterende bebyggelse.

Trehusbebyggelsen i Eigersund sentrum inngår i Riksantikvarens NB! – register.

I dag er Eigersund en av Norges best bevarte trehus-byer. Store deler av byens sentrale områder er regulert til spesialområde bevaring. I gamlebyen på Hauen er dette trehus-miljøet godt bevart, tross rehabiliteringer. Byens sosiale historie kan

fremdeles leses i den sosio-geografiske delingen som manifesterte seg i byen med fremveksten av industri i andre halvdel av 1800.

Kilde: NB!registeret

Kommunalt vern

Kommunen har selv sikret enkelte viktige kulturminner og -miljøer ved hjelp av plan- og bygningsloven, enten gjennom regulering til spesialområde bevaring (før 2008) eller ved å vise dem som hensynssone i en reguleringsplan. Noen av disse kulturminnene er dessuten vernet gjennom kulturminneloven, men ikke alle.

Et utdrag av aktuelle reguleringsplaner med områder regulert til spesialområde bevaring er :

- Reguleringsplan for deler av Eigersund sentrum – vedtatt 1991- spesialområde bevaring
- Reguleringsplan for Eigersund sentrum – vedtatt 2009- spesialområde- bevaring
- Reguleringsplan for del av Prestegårdsjordet – vedtatt 1952 – spesialområde bevaring
- Reguleringsplan for Bevaringsområde Havsøy gård – vedtatt 2000- spesialområde bevaring

- Reguleringsplan for Slettebø, Bakkebø område- vedtatt 2007- hensynssone bevaring m.m.
- Reguleringsplan for E39- gang og sykkevei Skjerpe (Klokkegården)- vedtatt 2013- hensynssone bevaring m.m.
- Reguleringsplan for Helleland- ny adkomst til Fv. 32 (Helleland stasjon)- vedtatt 2002- spesialområde bevaring
- Reguleringsplan for verneområde Terland Klopp- vedtatt 2001- spesialområde bevaring.
- Reguleringsplan Midbrøy-Eigerøy fyr – vedtatt 1993- spesialområde bevaring
- Reguleringsplan for Ytstebrød, Eigerøy - vedtatt 2006- spesialområde- bevaring m.m.
- Reguleringsplan for Skadbergstonda- vedtatt 2008- spesialområde bevaring m.m.
- Reguleringsplan for Myklebuststronda –vedtatt 2002- spesialområde bevaring m.m.
- Reguleringsplan for Myklebuststronda –vedtatt 2011- spesialområde bevaring m.m.
- Reguleringsplan for Stie - vedtatt 2018- Hensynssone bevaring kulturmiljø.
- Reguleringsplan for fritidsbebyggelse og naust på Skjelbred og Myklebust- vedtatt 2003- spesialområde bevaring m.m.
- Reguleringsplan Sundstø- Viberodden (Aker Solutions)– vedtatt 2014- hensynssone- kulturmiljø m.m.
- Reguleringsplan for Varden – vedtatt 1985- spesialområde bevaring.
- Reguleringsplan for Mong- vedtatt 2002- spesialområde- bevaring

Verdifulle kulturlandskap

Lokalt prioriterte kulturlandskap er valgt ut i forbindelse med

tilskuddsordningen regionalt miljøprogram (RMP). Utvelgelsen har foregått i samråd mellom kommunen og Fylkesmannen. Viktige mål er å sikre kommunens og regionens egenart, og at verdifulle kulturminner og kulturmiljøer i jordbrukets kulturlandskap ivaretas og skjøttes.

Kulturlandskap defineres som landskap påvirket av menneskelig aktivitet. I vid forstand kan en si at kulturlandskapet favner om alt, både natur og kultur. I denne kulturminneplanen bruker vi begrepet mer tradisjonelt, altså om jordbrukslandskapet.

I noen deler av kommunen truer fraflytting, forfall og gjengroing kulturlandskapet, mens i andre deler av kommunen er det utbygging som truer. Kulturminnevernets fokus er å bevare noe av de enkle driftsformers landskap, med begrenset bruk av landbruksmaskiner og omfattende nydyrking.

Landbrukets kulturlandskap har både formidlingsverdi og bruksverdi. Gjennom å ta vare på bosettingsmønster, gårdstun, bygninger, driftsformer og kulturmarkstyper kan en formidle kunnskap om landbrukets næringshistorie gjennom århundrene på en helhetlig måte.

Utløer, sommerflorer og slåttemark forteller om et produksjonssystem der utmarka ble utnyttet til beiting og sanking av får. Innmarka ble gjødslet opp med tilførsel av gjødsel fra husdyrene. På denne måten kunne avlingen økes.

Landbruks og jordbrukslandskapet er i endring og det er slik vi ser det behov for en kartlegging av gjenværende kulturminneverdi.

Kommuneplanen for Eigersund har for øvrig gjennom sin arealdel definert hvilke områder som skal videreføre og bevare egenartet eller vakre natur- eller kulturlandskap. Områdene skal vernes mot tiltak som vesentlig endrer landskapet sin art eller karakter.

Disse aktuelle områder er :

- Nordre Eigerøy-Midbrød – strand og heiområde (Friluftsområde/LNF-N,LNF-L)
- Auglend – strand og heiområde (LNF-N, friområde)
- Lysevatnet-Fossvatnet – kystheiområde (LNF-N, friluftsområde)

Naturreservat Fredede område med urørt/tilnærmet urørt natur eller spesielle naturtyper.

- Tingelsæte – hekkeplass (vernet)
- Svåholmene – hekkeplass (vernet)
- Tedneholmen – hekkeplass (vernet)
- Våtmarksreservat Skal sikre naturtypen våtmark (ferskvann, elveos, grunne områder i sjø) og viktige trekk- og overvintringsområde for sjø- og vadefugl
- Fotlandsvatnet – fuglefredning og overvintringslokalitet (vernet)
- Eptavatnet – våtmarks hekkeområde (vernet)

Naturminner Omfatter geologiske, botaniske, eller zoologiske forekomster med vitenskapelige, historisk interesse eller særpreg.

- St. Olavsormen – geologisk verneobjekt (vernet)

Andre områder:

- Tengs – eikeskog (LNF-N)
- Tekseåna – elveparti med rik sumvegetasjon (vernet)
- Fotland – en av de få store eikebestandene som er igjen på sør-vest landet (LNF-L)

Landskapene som nevnes her er rettet mot annet lovverk og hensyn, mens vårt fokus i kulturminneplanen og handlingdelen er lagt til jordbrukslandskap med vekt på en drift og et kulturlandskap og jordbrukslandskap som er i endring.

I de landbrukspolitiske målene for å sikre bærekraftig ressursforvaltning med et sterkt vern av jordsmonnet, ligger også bevaring og vedlikehold av kulturlandskapet på lik linje med sikring av det biologiske mangfoldet. Landbruket har et særlig ansvar å følge opp disse målene ved å få en god forvaltning og drift av arealene. Det oppfordres til sikring av kulturlandskapet, ved at det er mulig å søke om produksjonstillskudd i jordbruket under posten areal- og kulturlandskapstillskudd. Denne støtten blir utbetalt under forutsetning av at det ikke blir gjort inngrep i kulturlandskapet.

Dette innebærer at eksempelvis:

- Elver og bekker skal ikke kanaliseres eller lukkes
- Åpne grøfter skal ikke lukkes
- Skogbryn, kantsoner og andre restarealer mot innmark skal ikke dyrkes opp
- Åkerholmer, steingjerde og gamle rydningsrøyser skal ikke fjernes.
- Jordbruksarealer skal ikke planeres
- Ferdselsårer skal ikke oppdyrkes eller stenges
- Kantvegetasjon og åkerholmer skal ikke sprøytes med mindre dette er et ledd i skjøtsel av kulturlandskapet.

Kommunens forvaltning av SMIL-midlene i kommunen utgjør et insentiv for forvaltning av kulturlandskapet og den historiske bebyggelsen i landbruket.

Endringer i bosetning, infrastruktur og næringsliv

Befolkningsutviklingen og tendensene til sentralisering i kommunen er vist rundt Egersund by, Hellvik og Helleland sentrum.

Kommuneplanens arealdel (2018-2030) peker på noen av utfordringene for Eigersund i årene som kommer: Jobbmuligheter/arbeidsplasser – bedre kollektivtilbud – opprettholde bosetting – vekst i folketallet. Kommuneplanens analyse viser at det er behov for økt «attraktivitet» for bosetting og næringslivet. Frem mot 2030 er det i følge analysen et

potensial for en vekst på over 2000 arbeidsplasser og mer enn 3 000 innbyggere fram mot 2030.

Det legges opp til en større grad av fortetting og sentrumsnær bebyggelsen som vil kreve økt fokus på gode bomiljøer i tett struktur og tydelig forvaltning av trehusbebyggelsen og andre bygningsmiljø, gateløpt av historisk, arkitektonisk og/eller annen lokal kulturminneverdi.

Den offentlige forvaltningen av kulturminner

Myndighet og forvaltningsansvar for kulturminner er fordelt mellom stat, fylkeskommune og kommuner.

Kommunens rolle

Eigersund kommune har hovedansvar for å identifisere, verdsette og forvalte verneverdige kulturminne, kulturmiljøer og kulturhistoriske landskap i tråd med de nasjonale mål.

Plan- og bygningsloven er kommunens viktigste virkemiddel i dette arbeidet. Reguleringsplaner, arealplanlegging og at kulturarven får oppmerksomhet i kommunale planprosesser og byggesaker er kommunens ansvar. Kommunen kan gjøre vedtak om vern gjennom reguleringsplaner. Som planmyndighet har kommunene en sentral rolle i kulturminneforvaltningen. De lokale planleggingsprosessene kan være gode arenaer for aktiv medvirkning for lokalbefolkning, kulturminneforvaltning, historielag og andre frivillige miljøer, og andre interesserte.

Kommunen har en sentral rolle når det gjelder å øke kunnskapen og bevisstheten rundt den betydningen kulturminnene har for lokal identitet og tilhørighet. Det er viktig å legge vekt på å øke informasjonsformidlingen knyttet til lokale kulturminner. Slik informasjonsformidling gjelder både kulturminner generelt, hvilke

kulturminner som finnes, bestemmelser i lovverk, hvilke tilskudds- og låneordninger som finnes og hvordan en kan søke på disse. Informasjon og rådgiving vil her være sentrale virkemidler i det holdningsskapende arbeidet. Gjennom å gjøre kulturminner tilgjengelig og kjente vil dette bidra til å øke bevisstheten om egen kulturarv og betydningen av å ta vare på disse. Kommunen bør stimulere til samarbeidsprosjekter mellom grunneiere, kommunen og andre offentlige instanser. Byantikvaren er en intern hørings- og rådgivningsinstans i kommunen, og en faginstans der kommunens innbyggere kan henvende seg med spørsmål om kulturminnevern

Rogaland fylkeskommune

Fylkeskommunen skal påse at statlige og regionale kulturminneinteresser ivaretas. Fylkeskommunen har først og fremst ansvar for å vurdere og å gi uttalelser til tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer av regional og nasjonal verdi, mens tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer av mer lokal verdi, er et kommunalt anliggende.

- utformer den regionale kulturminnepolitikken basert på nasjonale føringer og egne prioriteringer
- høringsinstans for kommunale plansaker inkludert dispensasjonssaker.
- Kan reise innsigelse mot planer med grunnlag i konflikt med viktige kulturminneinteresser
- Utfører feltundersøkelser for å avdekke evt. Konflikt med ukjente automatisk fredede kulturminner under arbeid med reguleringsplaner
- gir innspill til Riksantikvaren ved spørsmål om dispensasjon fra fredninger av automatisk fredede kulturminner
- har dispensasjonsmyndighet for vedtaksfredninger
- kan gå til midlertidig fredning etter lov om kulturminner § 22
- har et særlig ansvar for å starte opp fredningssaker

- er høringsinstans i noen saker som gjelder kirkebygninger

Riksantikvaren

Riksantikvaren er det nasjonale fagdirektoratet for kulturminnevern og er Miljøverndepartementets rådgivende og utøvende instans innenfor dette fagfeltet. De vedtar fredninger og utformer den nasjonale kulturminnepolitikken. De har også mulighet for å reise innsigelse mot kommunale og private planer med utgangspunkt i konflikter med kulturminneinteresser av nasjonal verdi.

- Miljøverndepartementets rådgivende og utøvende organ for kulturminnevern
- utforme den nasjonale kulturminnepolitikken basert på internasjonale føringer og egne prioriteringer
- driver med kursvirksomhet for og koordinering av de underliggende nivåene, setter i gang nasjonale prosjekter
- kan tre inn som høringsinstans i kommunale planer som berører viktige kulturminneinteresser, og kan reise innsigelse i slike saker
- vedtar fredninger etter Lov om kulturminner § 15 (bygninger og anlegg) og § 19 (området rundt et fredet kulturminne)
- kan gå til midlertidig fredning etter lov om kulturminner § 22
- har dispensasjonsmyndighet for automatisk fredede kulturminner
- er klageinstans ved dispensasjonsbehandling knyttet til vedtaksfredede kulturminner (som gjøres i fylkeskommunen)
- er ansvarlig for forvaltningen av listeførte kirker

Miljøverndepartementet

Miljøverndepartementet har det overordnede ansvaret for kulturminnevernet. Plasseringen i dette departementet gjenspeiler en bevissthet om at kulturminner er en ikke-fornybar miljøressurs.

- departementet er ansvarlig for den overordnede nasjonale kulturminnepolitikken
- er klageinstans i fredningssaker vedtatt av Riksantikvaren og ved Riksantikvarens dispensasjonsbehandling knyttet til fornminner
- foreslår nye kandidater til UNESCOs verdensarvliste

Aktivisering av kulturminner

Kulturminnene representerer ressurser og verdier. Skal vi gjøre oss nytte av dem må de gjøres tilgjengelige og tas i bruk i ulike sammenhenger.

Skolen legger stadig mer vekt på lokalbasert undervisning. Kulturminnene kan gi godt utgangspunkt for undervisningsopplegg på alle klassetrinn. Dette kan være fast utarbeidete opplegg knyttet til spesielle objekter eller fag, eller det kan være prosjekter igangsatt av museet, skolen eller andre instanser, lokale, regionale eller fylkeskommunale/statlige.

For at kulturminnene skal bli en kilde til kunnskap om egen bakgrunn, lokal historie og identitet for folk flest er det nødvendig med systematisk tilrettelegging og formidling. Dette kan skje som samarbeid mellom museet, kommunale avdelinger, fylkeskonservator - evt. arkeologisk museum og andre. På dette felt ligger det godt til rette for regionalt samarbeid.

Slik tilrettelegging om samordning vil også gjøre kulturminnene interessante i reiselivs-sammenheng. Stikkord i den forbindelse er: Opparbeiding av omgivelser; God adkomst; Skilting og merking; Markedsføring og presentasjon; Brosjyrer; Informasjon om åpningstider; Lokal guide-utdanning og guidetjeneste; Interessante "pakkeløsninger". Også på dette området er samarbeid lokalt og regionalt en forutsetning for å lykkes.

Kulturminnene er også i ferd med å bli oppdaget som ressurs for næringslivet. Sentrumsforeningen har f.eks. ganske bevisst markedsført Egersund sentrums gamle bymiljø. Kopiering og videreutvikling av gamle produkter og prosesser kan gi grunnlag for ny næringsvirksomhet.

Gjennom holdningsskapende virksomhet, informasjon, eksemplets makt og økonomiske tilskudd er det i vår kommune en voksende erkjennelse av at gamle verneverdige hus kan bli gode boliger, at de kan gi rom for ny næringsvirksomhet og rom for ulike kulturaktiviteter.

Spor etter anlegg, bygninger og hendelser i forbindelse med krig og konflikter i Eigersund er i første rekke i forbindelse med andre verdenskrig. Det finnes også noen få forsvarsverk og installasjoner av generell militær karakter fra før 1940 og etter 1945. De installasjonene som er nærliggende å ta med i denne sammenheng er anleggene på Midtbrød og Stapnes og disse bør avmerkes tydelig i kommuneplanen, og på sikt aktiveres. Aktivering av slike minner må skje i nært samarbeid med grunneiere i de aktuelle områdene.

Samarbeid

De fleste norske kommuner har en aktiv frivillig sektor, og mye av det lokale kulturminnearbeidet i kommunene foregår i regi av frivillige organisasjoner, som historielag og bygdelag. Dette er en styrke, og innbyggernes engasjement er avgjørende for kunnskapen om lokalhistorie og kulturminner, og for lokal forankring av kulturminnevernet. Samarbeid med frivillige og lokale krefter vil være av største betydning for gjennomføringen av kulturminneplanen.

God bevaring er avhengig av at eiere og ansvarlige forstår verdien av kulturminnene. Det er til syvende og sist eierne som skal stå for vedlikehold og vern. Et godt samarbeid mellom kommunen og eierne er derfor viktig, og god informasjon og saksbehandling er en vesentlig del av dette samarbeidet.

Fungerende samarbeid mellom kommunen, fylkeskommunen og ulike statlige aktører er avgjørende for at kulturminneforvaltningen blir effektiv og god. Samarbeid på tvers av etatene i kommunen er likeledes viktig for å sikre at utviklingen går i ønsket retning. I Eigersund kommune er det ulike deler av administrasjon og politikk som har ansvar for forvaltning, byggesak og arealplanlegging på den ene siden, og utvikling, formidling og verdiskaping knyttet til kulturminner og -miljøer på den andre siden. Kommunen ønsker å styrke samarbeidet, slik at en får mest mulig ut av de virkemidlene en til enhver tid rår over.

Informasjon og kunnskapsformidling

Med mer informasjon om kulturminner og kulturlandskap kan en unngå en del av de uheldige situasjonene vi ser i dag. Det mest iøynefallende er bygninger som står og forfaller, uheldige fasadeendringer og dårlige løsninger m.h.t tilbygg på eksisterende bygninger. Ofte er kostnadene med å sette i stand et gammelt hus ikke vurdert opp mot kostnadene med å bygge nytt.

I kulturlandskapet er det eksempel på at steingjerder som blir revet ned og randsoner som blir hugd ned selv om det kanskje var mulig å finne andre løsninger. Kommunen kan bl.a. gi veiledning i forhold til byggesøknader og byggemeldinger slik at en kan fange opp slike forhold.

Videre bør en i større grad informere om tilskuddsordninger og gi bygningsfaglig bistand til vedlikehold og restaurering. I samarbeid med lokale lag og organisasjoner som arbeider med kulturminner og kulturlandskap kan kommunen være "fødselshjelper" på tiltak som fremmer interessen for kulturminner.

Konkrete informasjonsoppgaver kan være utarbeiding av skilt og brosjyrer. Tiltak som opparbeiding av ulike natur- og kulturminneløyper og lignende gir økt aktivitet og kunnskap om kulturarven.

Naturlige utgangspunkt for slike rundturer kan være sentrale kulturminner eller andre severdigheter i kommunen. På stedtilpassede skilt og/eller brosjyrer må det komme frem opplysninger om interessant kulturhistorie og skilting av naturforhold. Ofte vil det være lurt å gi mer utfyllende informasjon i en Qr-kode.

Bygningsvern blir i dag stort sett formidlet av Dalane Folkemuseum, lokale håndverkere og kommunens byantikvar. Det er potensiale for økt digital veiledning i form av tydelige retningslinjer da spesielt for trehusbebyggelsen i Egersund.

Tilskuddsordninger og økonomiske virkemidler

Økonomiske tilskudd til kulturminner kan søkes fra ulike instanser.

Riksantikvaren (www.riksantikvaren.no/Veiledning/Tilskot) har midler til fredete bygninger og anlegg i privat eie, til sikring og istandsetting av vernede fartøy, til brannsikringsplaner i tette trehusmiljøer og til skjøtsel og skilting av automatisk fredete kulturminner.

Kulturminnefondet (www.kulturminnefondet.no/) er en statlig tilskuddsordning for private eiere av verneverdige kulturminner. Ordningen skal bidra til å øke innsatsen fra eiere og næringsliv for å ta vare på kulturminner, bidra til bevaring og bruk av kulturminner og kulturmiljø som grunnlag for opplevelse, kunnskap, utvikling og verdiskaping, samt støtte prosjekter der offentlige og private aktører samarbeider. Kulturminnefondet gir tilskudd til verneverdige kulturminner, uavhengig av formell status, mens tilskuddsordningene hos Riksantikvaren først og fremst gjelder kulturminner med formell vernestatus.

Fortidsminneforeningen har i samarbeid med Sparebankstiftelsen DNB etablert ordningen Kulturminner for alle (www.fortidsminneforeningen.no/kulturminner-for-alle). Eiere av kulturminner som står i fare for å bli ødelagte, kan søke. Kulturminnene må være allment tilgjengelige og ha en plan for videre bruk, og prosjekter med fokus på kompetanseoverføring gis prioritet.

Stiftelsen UNI (www.stiftelsen-uni.no/) gir tilskudd til istandsetting av bygninger og kulturminner i privat eie.

Norsk Kulturarv (www.kulturarv.no/) kan gi tilskudd gjennom aksjonene «Rydd et kulturminne» og «Ta et tak». Gjennom «Rydd et kulturminne»

blir barn og unge engasjert til å delta i lokalt kulturminnevern, mens «Ta et tak» er en aksjon som retter seg mot våningshus og driftsbygninger.

Eigersund kommune disponerer også såkalte SMIL-midler (Spesielle Miljøtiltak I Landbruket), hvis hovedmål er å ivareta natur- og kulturminneverdier i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensingen fra jordbruket. Det kan bl.a. gis tilskudd til tiltak som ivaretar gammel kulturmark, tilrettelegger for større tilgjengelighet og opplevelser i landskapet og som holder verdifulle arealer oppe, samt skjøtsel av kulturminner og kulturmiljøer.

De fleste private fond krever at tiltaket skal ha verdi for allmennheten, dvs. at kulturminnet skal være tilgjengelig for alle, eller gi samfunnsøkonomisk verdi. Kulturminnefondet krever en egenandel på 30-50 %, men denne andelen kan dekkes av tilskudd fra private stiftelser. Private stiftelser kan også gi tilskudd til kommunale prosjekter.

Prinsipper for istandsetting og vedlikehold

Felles for de fleste tilskuddsordningene er at det forutsettes at man følger «antikvariske prinsipper» ved istandsetting, skjøtsel og vedlikehold. Når det gjelder bygninger, er det viktig at man tar hensyn til dens kulturhistoriske og arkitektoniske karakter.

Riksantikvaren gir disse rådene om hvordan man bør forholde seg: Det er bedre å vedlikeholde enn å reparere, og det er bedre å reparere enn å skifte ut! Selv om gamle originale materialer kan se slitte og nedbrutte ut, er de ofte i bedre stand enn førsteinstrykket skulle tilsi, og vil i mange tilfeller ha lenger varighet enn nye bygningsdeler. Materialkvaliteten er gjerne bedre enn dagens.

- Gjør så lite som mulig! Ta vare på og sett i stand originale deler.
- Gamle hus kan godt få lov til å se gamle ut! Ta vare på bygningsdeler som viser slitasje – det er en del av husets historie.

- Bruk tradisjonelle materialer og løsninger! Tradisjonelle materialer arbeider gjerne bedre sammen med eksisterende materialer.
- Sats på kvalitet fremfor økonomi!
- Gjør det riktig fra begynnelsen! Da holder huset mye lenger.
- Kjenn huset ditt! La det fortelle om sin historie, byggeskikk, karaktertrekk og svake og sterke sider. Da kan du forstå hvorfor skader oppstår og hvordan de bør utbedres, hva man bør passe særlig på når det gjelder vedlikehold osv.

Nettressurser

På disse nettsidene kan eiere av kulturminner finne nyttige råd og tips om kulturminner, istandsetting og vedlikehold:

- Riksantikvaren (www.riksantikvaren.no/)
- Rogaland fylkeskommune (www.rogfk.no/vare-tjenester/kulturminner-og-vern/)
- Bygg og bevar (www.byggogbevar.no/)
- Gamle trehus (gamletrehus.no/)

Strategier for kulturminnevern i Eigersund

Hvilke strategier skal kommunen velge

Det som vurderes som et sentralt punkt for kommunen er å få tilstrekkelig oversikt på kulturminnene i hele kommunen. Det er naturlig et stort fokus på Egersunds trehusbebyggelse og sentrumsområdet i den daglige forvaltningen. Som en konsekvens av dette blir det mindre forutsigbarhet for forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer på Helleland og Hellvik og kommunens store LNF- områder med gamle gårdstun og spredte skolehus.

Dette er pressområder som det er behov for å få oversikt over for å kunne ta stilling til utvikling av bygningsmiljøet og kulturlandskapet i kommunen.

Gul liste

En gul liste er en oversikt over registrerte verneverdige kulturminner og kulturmiljøer. Dette er bygninger og miljøer en ønsker å bevare. Gul liste forvaltes av kommunen.

Den første gule listen ble vedtatt i bystyret i Oslo i 1962, med 106 husnummer, senere har flere kommuner adoptert begrepet og utarbeidet sine egne lister med lokalt verneverdige kulturminner. En bygning eller kulturmiljø på en gul liste skal enten være formelt vernet etter plan- og bygningsloven eller vurdert som bevaringsverdig. Den gule listen er ikke rettslig bindende i seg selv, men gir en oversikt over lokale kulturminner.

Det er ønskelig å utarbeide og innføre en slik liste for Eigersund kommune innen 2022.

Det vektlegges å følge hovedprinsipper spesielt rettet mot trehusbebyggelsen, kulturlandskapet og kulturminner som endrer funksjon.

Hovedprinsipp for forvaltning av bevaringsverdig trehusbebyggelse

- Beholde den sammenhengende trehusbebyggelsen
- Videreføre trehustradisjonen i vår egen tid
- Sikre autentiske områder og bygninger, inkludert butikkfasader i sentrum som viser modernisering av bebyggelsen.
- Tilbakeføre endrede bygninger til sitt opprinnelige uttrykk.
- Sikre tilpasning av tilbygg og nybygg til den eksisterende helheten
- Imøtekomme nye tekniske og funksjonsmessige krav så langt som mulig, uten at kulturminneverdien forringes
- Beholde hager grønne og bevare verdifull vegetasjon
- Beholde gårdsrom åpne og fortrinnsvis belagt med historiske naturmaterialer (grus, skifer)

Hovedprinsipp for forvaltning av kulturlandskapet

- Sikre særlig verneverdige tun og kulturlandskap
- Aktiv bruk av landbruksvirkemidler for å ivareta kulturminner i jordbrukslandskapet
- Tilrettelegging og skjøtsel av friområder som også ivaretar kulturminneverdier
- Ivareta viktige historiske elementer og strukturer i nye utbyggingsområder

Hovedprinsipp for forvaltning av kulturminner i endring.

- Bevare et utvalg av kulturminner som representerer "tapte" næringer og aktiviteter. For eksempel sjøhus og eldre driftsbygninger.
- Finne nye bruksområder til disse
- Gjennomføre bruksendringer og oppgraderinger uten at kulturminneverdien blir forringet

Saksbehandlingsrutiner for kulturminner

I reguleringsplan og byggesaker legges det opp til følgende saksbehandlingsrutiner i områder med kulturminneverdi.:

1. Den kulturhistorisk verdifulle bebyggelsen søkes bevart. Særpreget og karaktertrekk må i størst mulig grad bevares.
2. I plansaker som berører registrerte kulturminner, bør det utføres en kulturhistorisk stedsanalyse som dokumenterer områdekarakter, bebyggelsesstruktur og karakteristiske trekk ved bebyggelsesmønster, høyder og volum.
3. I plansaker som berører registrerte kulturminner bør det utarbeides ulike prinsipielle alternativer for vern som en del av planforslaget.
4. Ved behandling av søknad om tiltak, inklusive tilbygg, påbygg og endringer på eksisterende bygg som er registrert i kommunens kulturminneregistrering, samt tiltak i nærområdet som kan påvirke kulturminnenes verdi, skal det legges vekt på bygningers opprinnelige stiluttrykk og utseende. Det bør legges vekt på at endringer tilpasses eksisterende bebyggelse og strøkskarakter.

5. Opprinnelige elementer som er vesentlige for uttrykket til bevaringsverdige bygninger, slik som volum, høyde, takform, takteking, fasadekledning og vindusutforming, bør i størst mulig grad beholdes. Opprinnelig utforming bør dokumenteres ved bruk av bilder, tegninger eller detaljert beskrivelse sammen med søknad om tillatelse til tiltak.

6. Ved søknad om rivning bør det innsendes en fagmessig utført tilstandsanalyse. Kommunen kan be om tilsvarende ved fjerning av opprinnelige bygningsdeler. Tilstandsanalysen skal tydelig vise omfanget av skadene ved tekst og bilder. Det skal også redegjøres for hvilke tiltak som må gjøres for å sette bygget i stand.

7. Dersom det planlegges et nytt bygg på tomten, skal forslaget til det nye bygget foreligge sammen med søknad om rivning. Rivning av verneverdig bebyggelse skal ikke, dersom ikke særlige hensyn tilsier det, tillates før søknad om nytt bygg eventuelt er godkjent.

8. Tiltakshaver oppfordres til å søke råd hos byantikvar, kulturminneavdelingen hos fylkeskommunen eller andre kompetente fagmiljø før det iverksettes/søkes om tillatelse til endring av registrerte bygninger/bygningsmiljø. For større prosjekt anbefales det at det avholdes en forhåndskonferanse.

Fredede kulturminner:

At et kulturminne er fredet innebærer at alle endringer som går utover vanlig, jevnt vedlikehold må godkjennes av vedkommende myndighet etter kulturminneloven. Avgjørelser i slike saker er delegert til fylkeskommunene. Eiere kan søke om dispensasjon fra fredningen, og kulturvernmyndighetene vil på denne bakgrunn beslutte om tiltaket vil være forenlig med fredningens formål eller ikke. Det må også søkes om tillatelse til gjennomføring av alle tiltak som på en eller annen måte kan virke inn på eller forandre kulturminnet.

Kulturminner under vann:

Kulturminneloven gjelder også under vann. En båt, deler av skipsskroget og/eller last, tilbehør og annet som har vært ombord kan være å regne som et lovmessig beskyttet kulturminne
Sjøfartsmuseene som har ansvar for forvaltningen av kulturminner under vann.

Kulturminner av lokal verdi:

Ved behandling av søknad om tiltak, inklusive tilbygg, påbygg og endringer på eksisterende bygg sendes søknaden til uttale hos kommunens byantikvar, og kulturavdelingen i fylkeskommunen. Ved behov kan også saken sendes til andre instanser.

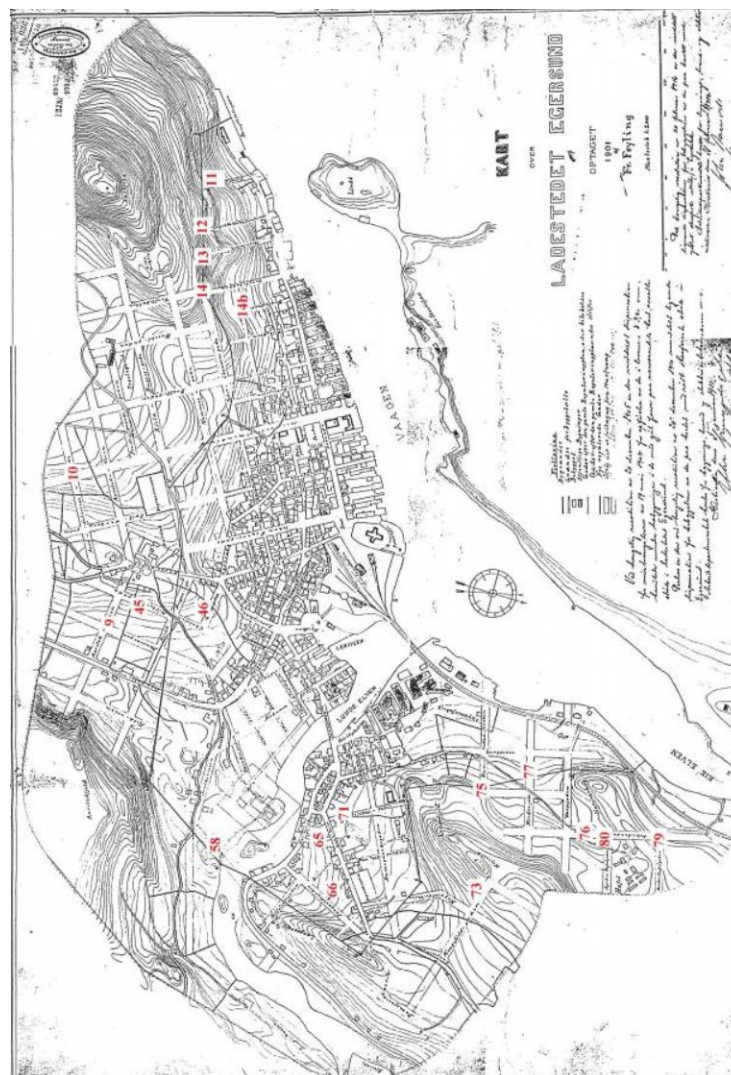
SEFRAK-registrerte bygg fra før 1850:

Bygningene i SEFRAK- registeret er i utgangspunktet ikke tillagt spesielle restriksjoner. Registreringen skal fungere som et varsko om at kommunen bør foreta en vurdering av verneverdien før tillatelse gis.

For meldepliktige bygninger (bygninger er eldre enn 1850), er det lovfestet i Kulturminnelova §25 at en vurdering av verneverdien MÅ gjennomføres før søknad om endring eller rivning kan bli godkjent. Kommunen sender søknaden til fylkeskommunen FØR kommunen fatter vedtak. Kommunen skal melde inn alle endringer på bygningen til fylkeskommunen.

SEFRAK-registrerte bygg fra etter 1850:

Som for SEFRAK- bygninger fra før 1850 skal kommunen selv avgjøre om det bør foretas en videre vurdering av verneverdien før tillatelse gis.

Kilde: Egersund byhistoriske leksikon- Reguleringsplan fra 1905.

Tema og prioriterte kulturminner

Byer og tettsteder - Egersund, Helleland og Hellvik.

Egersund

Navnet stammer fra eiketrærne som preget regionen, og er nevnt i Snorre. Førreformatoriske spor er vanskelig å finne i omrotet og bebygget bygrunn, men omlandet er preget av spor fra steinalder og opp til vår tid.

St. Laurentius kirke er nevnt i pavebrev fra 1292, og har trolig stått samme sted som dagens kirke fra 1623. Et kapell skal også ha eksistert nær dagens Strandgata 43, men dette er ikke bekreftet.

Bebyggelsen på Hauen er uplanlagt og selvgrodd, antagelig i tiden mellom 1750 og 1800.

«Området er i dag et sjarmerende, rotete bygningsmiljø. Tidligere var det boliger, verksteder, uthus, fjøs og løer om hverandre. Etter at området var truet av rivning på slutten av 1970-tallet, er bygningene i dag rehabilitert» (Miljødirektoratet, 2019).

Mange av disse bygningene er nå endret, men står samme sted eller på grunnmurer fra opprinnelig av. Byen ble ladested i 1798, og tollsted for regionen, under Christiansand stiftamt. Det meste av byen brant i 1843, og den vinkelrette delen av byplanen er et spor etter dette. Bygningene som står her er derfor preget av datidens stil, empire. Egersund Fajancefabrikk, kjent i sin tid, var i drift 1847–1979. Deler av fabrikkbygningene står fremdeles som en del av bebyggelsen på nordsiden av elven. 1878 åpnet Jærbanen og byen fikk stasjon og jernbaneområde.

Nasjonale interesser i by i Askeladden forteller videre at byen rundt 1880 var en todelt by både geografisk og sosialt. Handels- og sjøfartsbyen lå vest for kirka, med sjøhus og brygger. Bak denne bebyggelsen lå

forretningsgårdene. Mot Strandgata lå de store bygningene, oppover i skråningen bak lå mindre bygg arbeiderklassen. Øst for kirka, på begge sider av Lundeelva, lå industribyen. Her lå også arbeiderboliger. Mellom dette lå industriområdene jernbaneområdet og dampskipskaia. Denne todelingen av byen er fremdeles godt lesbar i bybildet.

Foto: Dalane folkemuseum.

Kulturminneverdier

Store deler av bebyggelsen er avsatt som hensynssone eller regulert til bevaring. Mesteparten av Egersund sentrum utgjør et kulturmiljø som det er knyttet nasjonale interesser til. Areneset og områdene videre over på Hafsøya og langs Jernbaneveien ligger utenfor NB!-området.

De kulturhistoriske verdiene som knyttes til byen dreies seg først og fremst om den delen som omfattes av NB!-området, der kirken og Torget inngår. Torget har røtter tilbake til strandstedperioden, mens kirken fra 1600-tallet etterfulgte kirken fra middelalderen.

Bybrannene på 1800-tallet ble fulgt opp av en hurtig gjenreisning etter senempirens planidealer. Dette gir store deler av sentrum et enhetlig preg. Egersund er en av landets best bevarte trehusbyer fra denne perioden. Selv om mange av bygningene innenfor NB!-området er fra etter at byen fikk rettigheter som ladested helt på tampen av 1700-tallet gir den delvis intakte gatestrukturen med småskala hus et inntrykk av strandstedet Egersund på 1700-tallet og tidligere.

Foto: Riksantikvarens bildearkiv.

Helleland

Førreformatoriske (arkeologiske) spor viser at det har vært aktivitet på dette stedet lenge. Inne på Veddåsåsen finnes et større område med rester etter et omfattende anlegg med hustuffer, bautastein og annet fra bronse- og jernalder. Borgaråsen rommer en bygdeborg fra jernalderen. Gjennom dalen finnes en rekke gravminner og bosetningsspor fra disse epokene fra jernalder ved prestegården, Krossen, Skjerpe Ulshaug og Hogstad store og litle, fra middelalder ved prestegården, og udaterte kokegroper ovenfor Strømstad.

Det har antagelig vært kirke her like lenge som gården var bosted for prest, fra ca. 1300-tallet. Første gang Helleland sokn er nevnt er i et brev fra 1358 i forbindelse med et makeskifte av jordegods i gården Strømstad. Presten Sigurd Ivarsson som nevnes i 1429. En av bygningene på prestegården er SEFRAK-registrert til tidlig 1700-tall. I 1629 er det dokumentert at det er utført nybygging eller ombygging av en kirke i Helleland av Christoffer tømmermann. Dagens kirke er en langkirke i tre, reist i 1832, tegnet av slottsarkitekt Linstow. Noen av artifaktene fra gammelkirken skal finnes på Dalane folkemuseum og Stavanger museum, og i kirken. Noen av disse kan være fra førreformatorisk tid.

Meldepliktige SEFRAK-bygg fra 1. halvdel av 1800-tallet finnes på gårdene Lauvvoll, Birkeland, Strømstad, Hogstad Litle og Berge. Helleland ble etablert som formannskapsdistrikt i 1837. Bygda fikk jernbane trase og stasjon i 1904, som del av Sørlandsbanen. Stasjonsbygningen er ikke freda, men SEFRAK-registrert. En rekke andre SEFRAK-registrerte bygninger fra etter 1850 finnes også blant bebyggelsen i området.

Foto: Dalane folkemuseum

Kulturminneverdier

Antallet kulturminner med formelt vern er det ikke så mange av i området. Når det gjelder automatisk fredete kulturminner (fornminner) dreier det seg om gravminner på Brynnesland (Askeladden-ID 4802, 14144, 43830, 65428, 71974 og 226710) og på Ulshaug på Hogstad (ID 23058), samt bosetningsspor langs Sørlandsveien på Krossmoen (ID 122627), foruten flere lokaliteter med uavklart vernestatus. Selve kirkestedet (ID 84537) med røtter i middelalderen har også status som automatisk fredet, mens Linstows kirke fra 1832 har vernestatus automatisk listeført.

13 bygninger oppført før 1900 er oppført i Sefrak-registeret, derav 4 med antatt byggeår før 1850: 1 våningshus på Prestegården, ID 1101-0603-001; to våningshus på Strømstad, ID 1101-0603-004 og 1101-0603-010; 1 våningshus på Litle Hogstad (1101-0603-017). Klokkergården fra ca. 1850 (ID 1101-0603-003) er også Sefrak-registrert. Det lave antallet Sefrak-

registrerte bygninger viser først og fremst at tettstedsutviklingen på Helleland i stor grad fant sted etter at Helleland stasjon ble etablert i 1904.

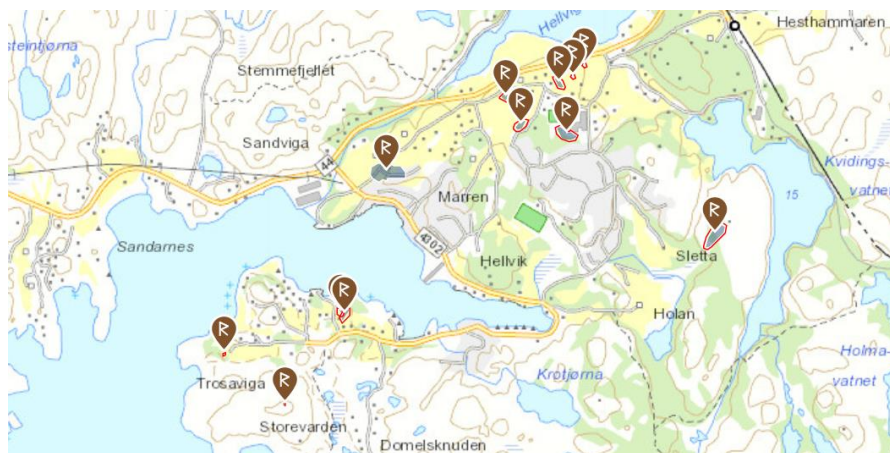
Stasjonsområdet med stasjonsbygning, godshus og privét er regulert til bevaring i en reguleringsplan fra 2002, og i tilknytning til tettstedet finnes andre bygninger og anlegg med verneverdi. Gamlebrua er et flott og monumentalt kulturminne som binder sammen sentrumsområdene på begge sider av elva, som på sin side fremstår som en helhet med klare kvaliteter som kulturmiljø. «Det er hus utan nokon sermerkt arkitektur, frå kassehus til bungalow», heter det i en beskrivelse fra 1958, og «bygginga har gått for seg utan plan». I dag er det kanskje nettopp dette «tilfeldige» preget som gir karakter til sentrumsområdet, med sin blanding av hustypologier og volumer. Av enkeltbygninger som er miljøskapende og bidrar til tidsdybden i området, er det tidligere banklokalet, den tidligere Helleland skole og Dalheim.

Foto: Helleland stasjon - Riksantikvarens bildearkiv

Hellvik

Sør for viken finnes et bosetningsspor fra steinalderen. På Sandviga har det blitt fjernet et bosetningsspor som var fra senere steinalder, i form av stolpehull etter hus og ildgroper. Vest for Kvidingsvatnet finnes et registrert gravfelt fra jernalder. Fra samme tidsepoke finnes det flere gravhauger og en hustuft nær Århaugen. En gravhaug fra samme tidsepoke finnes sør for viken. Flere arkeologiske spor finnes mellom disse lokalitetene (gruppene av spor) på Hellvik.

Kilde: Kulturminnesok.no

Det er usikkert om navnet historisk, av gammelnorsk, gjenspeiler et hellig sted, eller en landskapsform i bruk som kai (Rygh, 1898-1911). Mange steder i Hellvik kan passe for det sistnevnte.

På Situations Cart over det 1ste Stavangerske Compagnie District: Rogaland av 1750 er det antydning bebyggelse langs kysten nord for Egersund (Kartverket, 2019).

«Tunet» ved Århaugen har den eldste stående bygningen, jamfør SEFRAK bygning 1700- og tidlig 1800-tall.

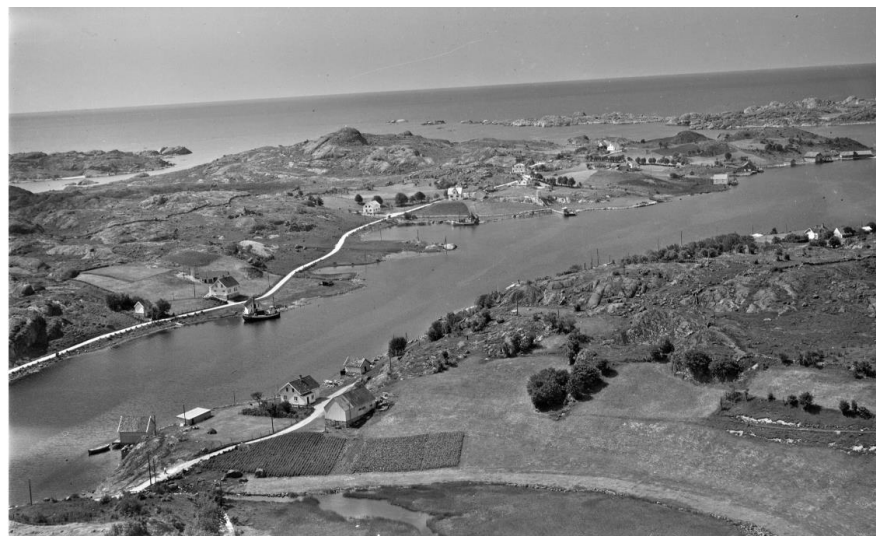

Foto: Flyfoto Hellvik, Dalane folkemuseum

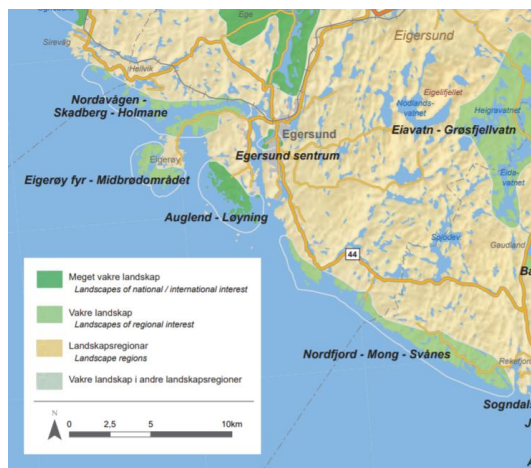
Innerst i viken, Marbunshiein, ytterst i Trosaviga samt i Flåtenveien på landsiden er det bygninger fra tidlig 1800-tall. Dette samsvarer med matrikkelnummereringen på stedet, der gårdsnummeret på Århaugen ser ut til å være utspringet til en rekke av de øvrige matrikkelnumrene her. Det finnes også om lag 10 bygninger fra tiden 1850 – 1900 på Hellvik (Miljødirektoratet, 2019)

Jærbanen åpnet i 1878, Hellvik stasjon samme år. Misjonsforeningen Hellvik Eldre Kvinneforening ble også grunnlagt dette året, ifølge Lokalhistoriewiki.no.

Kulturminneverdier

Stedet Hellvik forteller flere historier, om sjøfart, fornminner, industri, jernbane og landskap. Det er ønskelig å øke oppmerksomheten på

- Hellviks lokale kulturminner og identitetsbyggende elementer i lokalmiljøet.
- Kyststripen ved Hellvik Nordavågen, Skadberg-Holamane.

Kilde: Vakre Landskap i Rogaland.

Kystkultur og fiskeri

I kystkultursammenheng er Eigersund en særlig interessant kommune, både på fastlandssida og på Eigerøya. Her finnes en rekke små fiskerihavner, noen få med flotte og markerte sjøhusanlegg. Her er også en rekke gamle og kjente nødhavner fra seilskutenes tid, varpebolter og fortøyningsringer som ga inntekter til eierne, og havner der det ble skipet ut stein og hummer til utlandet på 1600- og 1700-tallet. Hele dette landskapet med natur og bygninger har stor kulturell verdi både for kommunens innbyggere og andre. Her er et glimrende turterreng på land og når forholdene tillater det, også på sjøen. Området har stor interesse også i marinarkeologisk sammenheng nasjonalt og internasjonalt.

Eigerøya deles nesten i to av den store bukten Lundarviga. Den mindre nordvestlige delen heter derfor Nordre Eigerøya, (lokalt kalt Nora Øyne), mens den større sørøstlige kalles Søre Eigerøya, (lokalt kalt Sørøya). I vest og syd vender øya ut mot åpent hav, mens den i nord adskilles fra fastlandet ved fjorden Nordragabet, som lenger inn blir til en trang kanal. Denne går først mot øst, men siden mot syd. På den andre siden av denne kanalen ligger byen Eigersund. Utløpet ut mot havet i syd har navnet Sørdragabet.

Frem til 1960-årene var så å si alle innbyggerne bosatt på små kombinasjonsbruk med jordbruk og fiske. Nordre del av øya som «*et lite, veldyrket jærlandskap*» (Norges bebyggelse). Sør på Søre Eigerøya ligger det noen få gårder innover i landet fra Hovlandsviga (Hovland, Sæstad, Løyning), men de fleste gårdene ligger på nordsiden av øya (Leidland, Skjelbreid, Myklebust, Skadberg). Resten av Søre Eigerøya er ubebodd.

På østsiden av Søre Eigerøya, som vender mot Eigersund, er en del bolighus (Nyåsen, Grønehaugen, Halsen). Her er også en del kaier og industriområder (Nyåskaien, Kaubaneset, Hovland). På den mindre Nordre Eigerøya ligger det meste av bebyggelsen på vestsiden av Lundarviga (Bergan, Haugan, Segleim, Midbrød, Ytstebrød). På Midbrødøya utenfor Nordre Eigerøya ligger Eigerøy fyr. På en holme utenfor sydspissen av Søre Eigerøya ligger Vibberodden fyr.

Med tanke på kommunens lange og rike tradisjoner knyttet til sjøfart og fiske, er det stor grunn til å tro at det vil bli oppdaget flere kulturminner i framtiden. Samtidig er det store tap av kulturminner under vann. Dette skyldes i hovedsak:

- dykking, tyveri og skadeverk
- næringsvirksomhet, utbygging og fiskeri
- erosjon og naturlig nedbryting

Foto: Riksantikvarens bildearkiv

Kulturminneverdier

Store deler av området er i dag vist som spesialområde friluftsområde eller LNF-område naturvern. Det gir et generelt vern av områdene. Hensikten med å inkludere temaet i kulturminneplanen er å sette et sterkt fokus på å sikre og formidle sporene etter kystkultur og fiskeri.

Krigsminner

Regjeringen inviterte allerede i 2015 alle kommunene til å sikre krigens fysiske spor og få registrert en oversikt over disse kulturminnene i kommunen. Det er 75 år siden andre verdenskrig tok slutt, mange av de fysiske sporene er i ferd med å forsvinne. Riksantikvaren beskriver eksempler på krigsminner som blant annet stående bygninger og anlegg, infrastruktur, løse gjenstander, ikke-synlige kulturminner under bakken og

under vann og steder for historiske hendelser. Noen eksempler på større kategorier er fangeleirer og krigsgraver, forsvarsanlegg som kanonstillinger og bunkere, kulturminner etter sivil motstandskamp og skipsvrak.

Sporene etter andre verdenskrig er spesielt synlige langs Egersunds strategiske kystlinje. En innsamling og registrering vil gi en samlet oversikt over krigsminnene i hele kommunen. Dette vil igjen danne et vurderingsgrunnlag for utvelgelse av representative minner fra krigens dager.

Kommunikasjonsveier

Eie - knutepunkt i gammel og ny tid

Stasjonen på Eie ble åpnet som del av den nye Sørlandsbanen i 1944, men området har en mye lenger historie som kommunikasjonsmessig knutepunkt.

Foto: Eie Stasjon, Dalane folkemuseum, Fotohuset

Jernbanestasjonen og banen ble etablert på gården Eies grunn, og både stasjonen og gården har navn etter den smale landtungen eller eidet som stasjonen ligger på. I århundrer spilte slike eid en viktig rolle i kommunikasjonene langs norskekysten. Det var vanlig med et «amfibiøst»-transportmønster med veksling mellom sjø- og landetapper; ofte ville det være tid å spare og ikke minst tryggere å gå til fots over et smalt eid enn å risikere den farlige etappen over en utsatt sjøstrekning.

Den «utsatte» sjøstrekningen det er tale om i vårt tilfelle, må være Nysundet. Det kan nok virke rart, men i en kilde fra 1763 («Det Kongerige Norge fremstillet efter dets naturlige og borgerlige Tilstand») fortelles det at *«i et lidet Sund, kaldes nye Sund, ligger en stor Steen som gjør Farten vanskelig der igiennem», og at selv små skip ikke kan gå gjennom sundet «uden at varpe sig forbi Stenen».*

I 1878 åpnet Jærbanen mellom Stavanger og Egersund. Den smalsporede banen buktet seg gjennom det kuperte landskapet mellom Hellvik og Eie, og derfra inn til Egersund by, der jernbanestasjonen ble etablert. Noen stasjon kom det ikke på Eie den gang, og heller ikke i 1904 da forbindelsen videre til Flekkefjord stod ferdig. Den lå fortsatt på Torget inne i byen. Den nye Flekkefjordbanen tok imidlertid av fra Jærbanen på Eie, og en nyansatt banevokter med bolig på Eie fikk i oppgave å pense togene inn på rett spor.

Dagens stasjon på Eie ble åpnet i 1944 som del av den nye Sørlandsbanen. Åtte år senere ble sidesporet til byen nedlagt og erstattet av en moderne bilvei (Jernbaneveien) i samme trasé mellom sentrum og Eie. Frem til da hadde kjøreadkomsten til Egersund skjedd langs Gamleveien og over Damsgårdbrua. Omtrent samtidig kom brua over Nysundet. Forholdet mellom by og land ble i løpet av få år sterkt endret: Veier og jernbane møttes ikke lenger på Torget, men på Eie, som igjen fikk en sentral rolle

som knutepunkt i området. Den nye strukturen la dessuten opp til stor grad av bilavhengighet.

Kulturminneverdier

I og rundt Eie er det registrert flere kulturminner med ulik vernestatus (arkeologiske kulturminner og SEFRAK-registrerte bygninger). Det må antas at potensialet for funn av automatisk fredete kulturminner er betydelig i deler av området.

Andre kulturminner er knyttet til Eies særegne rolle som knutepunkt for samferdselen gjennom lang tid – enten til ferdselen over eidet eller til jernbaneaktiviteten. Som sådan dreier det seg om kulturminner med historiefortellende potensial, men som ikke er underlagt noe formelt vern i dag.

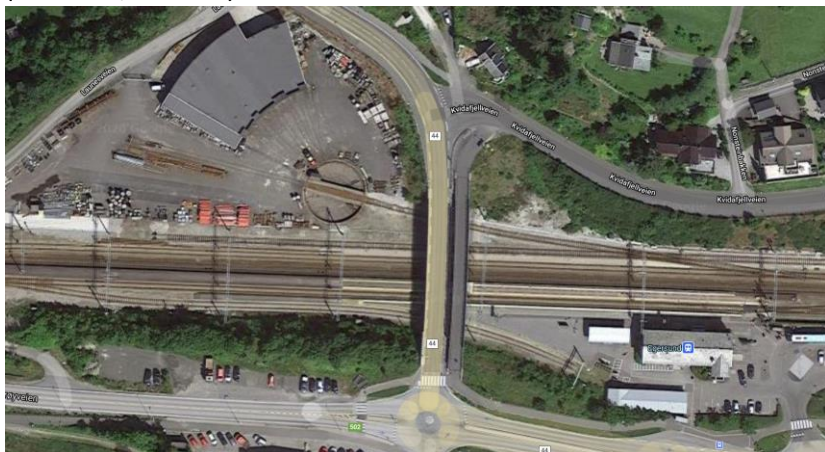
Vi vil særlig trekke frem disse elementene:

- Strandsonen langs Lindøyveien med Støene, den tidligere Kongsbrygga og veien opp mot Eie gård

Foto : Støene/Kongsbrygga og Fagerheim, Dalane Folkemuseum

- Stasjonsområdet med stasjonsbygningen fra 1944 (ark. G. Hoel & G. Baastad), svingskive etc. Launesveien 9 er den tidligere vokterboligen (1944); den er opprinnelig flyttet fra et annet sted på Sørlandsbanen, og er av typen «Familiebolig for Sørlandet» (ark. Hoel/Baastad)

Kilde: google.no/maps.

- Jærbanens gamle trasé er bevart og i bruk som tur-/sykkelvei. Dagens bru over Eieåne (Fv44) er opprinnelig en jernbanebru bygd som en del av Jærbanen.

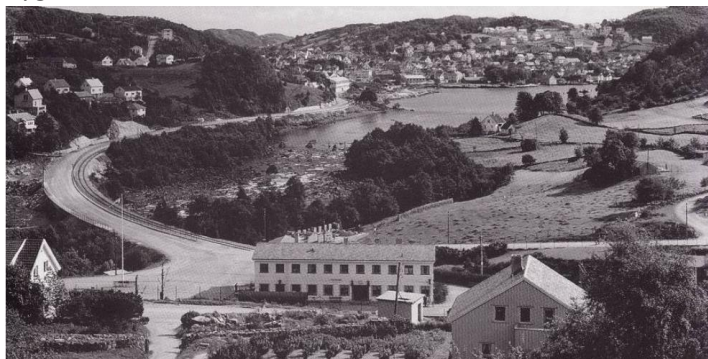

Foto: Jernbanestasjon Eie, Dalane folkemuseum

Vår tids kulturminner fra 1900 og 2000-tallet

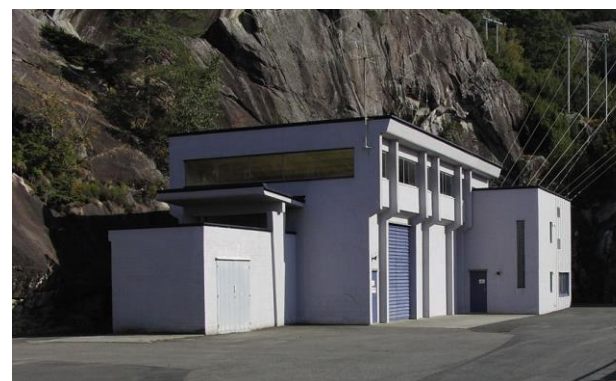
Gjennomgang av arealplanene i kommunen og tidligere registreringer av kulturminner viser at det er en forholdsvis god oversikt over automatiske fredete objekter, steder og bygningsmiljøer fra 1800-tallet. Det har ikke vært viet den samme oppmerksomheten til å sikre eller identifisere vår tids kulturminner i like stor grad. Det er eksempelvis gatemiljø fra 1920-30-tallet som viser utviklingen av Egersund by, men mangler klare føringer som kan sikre en utvikling av bygningsmiljøet på en hensiktsmessig måte. 1950-tallets boliger og områder preget av 1970-tallets modernisme er nå under press. Modernismens kulturminner med nye bygningsmaterialer som betong, glass og stål. Sammen med ulike «avarter» av modernismens som viser nye måter å konstruere bygg og løse byggeoppgaver på. Hvordan kommer disse til syne i bybildet og kommunen for øvrig? Hvordan kan de bringes videre til neste generasjon? Det samme gjelder for postmodernismens kulturminner. Hva skal vi ta vare på av 80-tallet for å sikre at kommunen har en god og representativ tidsdybde?

Kulturminneverdier

Nyere tids boliger, kirkebygninger, institusjonsbygninger og samfunnshus er ikke tillagt den samme oppmerksomhet. Dette er fremtidens kulturminner som det er behov for å foreta en helhetlig vurdering i forbindelse med kommunens kulturminnestrategi.

Foto: Brannstasjon 1969, Dalane Folkemuseum.

Øygreifoss kraftverk fra 1969

Foto: Dalane Energi

Verneverdi

Begrepet verneverdig er et synonym for bevaringsverdig. Et verneverdig kulturminne har så stor verneverdi at det bør vernes og bevares. De fleste verneverdige eller bevaringsverdige kulturminner er ikke formelt vernet, men tas allikevel vare på fordi de oppfattes som verdifulle.

- UNESCOs liste over verdens kulturarv tar for seg kulturminner av spesiell høy internasjonal eller global verneverdi.
- Kulturminner av nasjonal verdi er enten automatisk fredet eller vedtaksfredet etter kulturminneloven.
- Kulturminner kan også ha regional eller lokal verdi. Normalt vil det være kommunene som vurderer vern av slike kulturminner. Med hjemmel i plan- og bygningsloven kan bygninger eller miljøer reguleres som hensynssone bevaring.

Kulturminneverdier (tidligere ble begrepet verneverdier brukt, men dette er gått bort fra) er de verdier som legges til grunn når et kulturminne vurderes med henblikk på vern.

Vurderingen av et kulturminnes bevaringsverdi bygger på et samlet inntrykk av kulturminnets kvalitet og fremtoning. De ulike verdiene fungerer både som utvelgelseskriterier for vern og som retningslinjer for hvordan kulturminner skal behandles slik at deres verdier beskyttes og forsterkes.

Ulike kulturminneverdier kan være motstridende og vektingen av verdiene kan endre seg over tid. Utviklingstendensene i kulturminneforvaltningen har de siste 150 år har gått fra et fokus på arkitekturhistoriske enkeltmonumenter som stavkirkene og objekt knyttet til embetsmannskulturen (bonde- og bykulturen), til mer representativ dokumentasjon av vår felles, bygde historie og samfunnsutvikling.

Hva må vi ta med i betraktning når vi vurderer et kulturminne?

- At alle gjenstander har en mulighet til å bli et kulturminne.
- At kulturminner har flere verdier som kan oppfattes enkeltvis og at disse innbyrdes kan komme i konflikt.
- At kulturminnene kan ha psykologisk baserte, og derfor vanskelig målbare, verdier for oss.
- Kulturminnevernet må også ta hensyn til at det som tas vare på må ha en viss autenticitet.

Følgende må tas i betraktning når man skal vurdere verneverdier i forbindelse med innsamling av informasjon og utvelgelse av enkeltobjekter eller områder.

Dokumentasjonsverdier eller kunnskaps- og kildeverdi:

- Bygningshistorisk verdi
- Teknikkhistorisk eller håndverkshistorisk verdi
- Arkitekturhistorisk eller stilhistorisk verdi
- Samfunnshistorisk eller sosialhistorisk verdi
- Personalhistorisk verdi

Dette er verdier som i stor grad er objektive og målbare.

Opplevelsesverdier:

- Arkitektonisk verdi
- Kunstnerisk eller estetisk verdi
- Brukspreget, alderspreget verdi, «patina»
- Miljøskapende verdi
- Identitetsskapende eller kontinuitetsskapende verdi
- Forbløffelses- eller nysgjerrighetsskapende verdi
- Symbolverdi

Dette er verdier som i stor grad ikke er målbare og må vurderes etter faglig skjønn.

Forsterkende eller overgripende forutsetninger som fremmer kulturminneverdiene:

- Autentisitet, ekthet eller troverdighet
- Kvalitet eller vedlikeholds-tilstand
- Bruk
- Representativitet eller sjeldenhet

Handlingsplan

Handlingsplanen for kulturminner er rettet mot kommunens prioritering på kulturminnefeltet for de neste fire årene. Handlingsplanen gjenspeiler et reelt behov for å styrke oversikt over de lokale kulturminneverdiene i kommunen. En slik oversikt vil gi en struktur på allerede pågående prosjekter og den nødvendige oversikten over kulturminnene i kommunen.

Handlingsplan for kulturminner i Eigersund 2021-2025

Rullering av handlingsplanen- hvert 2 og 4 år. Hensikt å gjøre opp status på arbeid og eventuelt justere/revidere eksisterende lister med ny oversikt.

Alle tiltak/objekt/prosjekt må gjennomføres med tilstrekkelig faglig innsikt til hvert tema. Det må tilknyttes ekstern kompetanse fra aktuelle lokale lag og foreninger, historielag, fortidsminneforening, museum, byantikvar, fylkeskommune, riksantikvar m.m.

Ansvarsområde viser hvor i kommunens organisasjon tiltaket/objekt/prosjektet skal gjennomføres.

Tiltak/Objekt/prosjekt	Hensikt	Mål	Gjen nom førin gsår	Ansvar
<p>A) Innsamling og oversikt over Krigens kulturminner</p> <p>B) Innsamling og oversikt over nyere arkitektur etter 1900-</p> <p>C) Innsamling og registrering av Teknisk industrielle kulturminner (gruvedrift, bergverksvirksomhet)</p> <p>D) Innsamling og registrering av immaterielle kulturminner- tradisjonslokalteter(steder, sagn, tradisjonshåndverk m.m)</p> <p>E) Utarbeide «Gul Liste» med utvalgte kulturminner*</p> <p>F) Gjennomgang av eksisterende SEFRAK-register. Registrere tap av kulturminner/bygningsmiljø</p>	Oppdatere dagens datagrunnlag og sikre fremtidens kulturminner.	Oversiktlig datagrunnlag for forvaltning av kulturarven.	2021 - 2025	Samfunnsutvikling , Teknisk og Kulturkontoret.
1	Byggeskikkveiledere /retningslinjer for	Hjelpe huseier til å finne løsninger slik at bygningene kan	2021 - 2022	Samfunnsutvikling

	Trehusbebyggelse	brukes. Et aktivt sentrum en sunn bebyggelse og skape gode bomiljø. Forenkle informasjon til næring og foretak	tro mot byggeskikken og av høy materialkvalitet. Felles stolthet av trehusbebyggelsen		
2	Byggeskikkveileder Skiltplan- lysplan- gårdsrom- uteområder- vegetasjon	Forenkle informasjon til næring og foretak –	Lage en forutsigbarhet for utforming av byrommet.	2021 - 2022	Samfunnsutvikling
3	Byggeskikkpris	Styrke stolthet til bebyggelse og berømme huseier/utførende sitt engasjement for kulturvernet.	Fokus på god byggeskikk og kvalitet i lokalmiljøet.	2021 - 2022	Samfunnsutvikling og Kulturkontoret
4	Kvalitetssikring av SEFRAK objekter	Oversikt over hva som er igjen. Sikre viktige bygninger A-objekt	Vurdere tiltak dersom det er høy rivningsprosent.	2021 - 2025	Samfunnsutvikling v/ Byantikvar og Plankontoret i samarbeid med historielag, Dalane Folkemuseum og Rogaland Fylkeskommune
5	Følge opp gul liste* med utvalgte kulturminner e	Prioriterte kulturminner som det arbeides aktivt for å sikre/aktivisere. Disse er valgt ut fra sin representativitet og potensial som formidler og sårbarhet. Som kommunen må iverksette konkrete tiltak for de neste 2 årene.	Sikre, tilgjengelig gjøre og promotere kulturarven.	2021 - 2025	Teknisk og Samfunnsutvikling i samarbeid. Intern prosjektleder avsettes til enkeltobjekt og Byantikvar koordinerer.
7	Bevaringsplan/strategi for historiske gateløp og steder/bebyggelse av arkitektonisk/historisk verdi i Egersund, Hellvik og Helleland.	Gjøre utbygging forutsigbar ved å sikre oversikt i av potensielle kulturminner i områdene.	Videreføre kulturarven og beholde felles identitetsmarkører i bebyggelsen og gaterommet.	2021 - 2025	Teknisk og Samfunnsutvikling i samarbeid. Intern prosjektleder avsettes til enkeltobjekt og Byantikvar koordinerer.

8	Bevaringsplan/veileder for kulturlandskap og jordbrukslandskap i kommunen.	Utbygging og bevisstgjøring omkring kulturlandskapet som historisk ressurs.	Helhetlig forvaltning	2021 - 2025	Samfunnsutvikling og Landbrukskontoret.
9	Oversikt over truede bygninger i kommunen	Bygninger i LNF-områder og/sentrumsområder som er i forfall	Sikre bygningsmasse og kulturminnet	2021 - 2022	Samfunnsutvikling
10	Oversikt over skolehus i kommunen	Flere skolehus er rivningstruet og representerer en viktig del av skolehistorien i landet	Foreta et utvalg av skolehus som kan aktiviseres og representere skolehistorien.	2021 - 2022	Samfunnsutvikling-Dalane folkemuseum.
11	Arbeid mot reiseliv. Skilting, informasjonsplakater, veiledning om ulike kulturminner, miljø, tilrettelegge for besøk.	Få frem kulturminnenes historier og tilrettelegge for bruk og besøk.	Tverrfaglig samarbeid med økonomisk og kulturell gevinst.	2021 - 2025	Samfunnsutvikling, Kulturkontoret-Kultur og oppvekst i samarbeid med Teknisk , Havn og næring.
12	Krigens kulturminner-utarbeide strategi for registrering og aktivisering av krigens kulturminner	Krigens kulturminner og historier er i ferd med å gå tapt.	Kartfestet krigsminner og samlet historier fra gjenlevende. Innarbeide kulturminnene i lokalkulturen gjennom ulike formidlingsverktøy, skilt, tekster, foto, seminar, turer m.m.	2021 - 2022	Samfunnsutvikling, Kulturkontoret-Kultur og oppvekst i samarbeid med Teknisk , Havn og næring.
13	Lindøy Batteri	Vedlikeholdsplan og FDV- dokumentasjon	Aktivisere kulturminnet	2021 - 2022	Teknisk – eier
14	Eigerøy fyr-Sambandsstasjon dagsutfartssenter – tilrettelegge for bruk og formidling	Vedlikeholdsplan og samarbeid om aktivisering	Formidle tidsdybden ved stedet og aktivisere bygningene.	2021 - 2022	Samarbeid med privat- offentlig . Samfunnsutvikling, Teknisk, Kulturkontoret
15	Hestedrikker	Kartlegge og registrere Vedlikeholdsplan	Sikre kunnskap og vedlikehold	2021 - 2022	Teknisk-Samfunnsutvikling
16	Ankershus – gruvene	Kartlegge og registrere	Sikre kunnskap	2021 -	Teknisk-Samfunnsutvikling

	Deler av utskipningsanlegg Koldalgruver	Vedlikeholdsplan		2025	
17	Kommunikasjonså rer i Dalane Postveien /Presteveien	Kartlegge og registrere	Sikre kunnskap	2021 - 2025	Teknisk- Samfunnsutvikling- i samarbeid med privat
18	Øgreid Kraftsstasjon	Kartlegge og registrere	Sikre kunnskap	2021 - 2025	Teknisk- Samfunnsutvikling

Ordforklaringer

Vernestatus

Kulturminner kan ha ulike vernestatus. Her er en oversikt over ulike vernestatuser som benyttes i Askeladden og Kulturminnesøk, og hvilken betydning de har.

Automatisk fredet

Beskrivelse: Automatisk fredning innebærer at kulturminnet er fredet direkte etter teksten i kulturminneloven, uten særskilt vedtak. Alle faste kulturminner fra før år 1537 er automatisk fredet etter kulturminneloven § 4 første ledd. Som en ekstra beskyttelse har alle automatisk fredede kulturminner en sikringssone på minimum 5 meter i alle retninger rundt det fredede objektet. Dette følger av kulturminneloven § 6. Ved erklæring om at stående byggverk stammer fra perioden 1537 – 1649, blir disse også automatisk fredet, jf. kulturminneloven § 4 tredje ledd. Samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet etter kulturminneloven § 4 annet ledd.

Konsekvenser: Det er forbudt å sette i gang tiltak som kan skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminner. Forbudet omfatter også en 5 meter bred sikringssone rundt kulturminnet. Tiltakshaver har stans- og meldeplikt hvis det viser seg at et igangsatt arbeid kan virke inn på et automatisk fredet kulturminne på en måte som beskrevet ovenfor. Denne plikten oppstår når en avdekker automatisk fredete kulturminner som en på forhånd ikke vet om, eller ikke har grunn til å anta er til stede.

Melding om funn innrapporteres til regional kulturminneforvaltning umiddelbart. Kulturminneforvaltningen avgjør snarest mulig - og senest innen 3 uker – om arbeidet kan fortsette og vilkår for dette. Dersom det foreligger særlige grunner kan 3-ukersfristen forlenges.

Skipsfunn

Beskrivelse: Skipsfunn (sunkne båter, skipsskrog, tilbehør, last og annet som har vært ombord) eldre enn 100 år er vernet etter kulturminneloven § 14

Konsekvenser: Det er forbudt å grave fram, flytte, ta opp eller sette i verk andre tiltak som kan skade skipsfunn. Skipsfunn er meldepliktig til politiet eller rette forvaltningsmuseum.

Fjernet (aut.fredet)

Beskrivelse: Når automatisk fredete kulturminner er fjernet enten gjennom lovlige arkeologiske utgravinger eller gjennom ulovlige tiltak, får de statusen Fjernet (aut. fredet).

Selv om kulturminnet er borte, er det viktig for både forvaltning og forskning å vite at det har vært kulturminner på stedet, derfor beholdes registreringer og kartmarkeringen.

Konsekvenser: Fullstendig fjernede kulturminner innebærer ingen restriksjoner for grunneier eller andre rettighetshavere.

Uavklart

Beskrivelse: I mange tilfeller er det nødvendig med grundige undersøkelser for å avklare om et kulturminne er automatisk fredet eller ei. Slike undersøkelser kan være både kompliserte og kostbare og kan også i seg selv innebære uheldige inngrep i kulturminnet.

Derfor blir slike undersøkelser begrenset til tilfeller hvor det er viktig å få klarlagt kulturminnets vernestatus.

Kulturminner med vernestatus uavklart betyr at videre undersøkelser er nødvendige for en endelig avklaring av vernestatus.

Konsekvenser: Alle inngrep i uavklarte kulturminner må avklares med regional kulturminneforvaltning.

Forskriftsfredet

Beskrivelse: Betegnelsen brukes om kulturminner som er fredet ved forskrift, ikke ved enkeltvedtak. Det er byggverk og anlegg i statlig eie (kulturminneloven § 22a) og kulturmiljøer (kulturminneloven § 20) som fredes ved forskrift. Forskriftsfredning innebærer normalt en forenklet prosedyre i forhold til fredning ved enkeltvedtak.

Konsekvenser: Alle inngrep i forskriftsfredete kulturminner krever dispensasjon fra Riksantikvaren (for byggverk og anlegg i statlig eie) eller regional kulturminneforvaltning (kulturmiljøer). Det er ikke anledning til å dispensere for tiltak som innebærer vesentlige inngrep i kulturminnet.

Vedtaksfredet

Beskrivelse: Et vedtaksfredet kulturminne fredes gjennom enkeltvedtak etter kulturminneloven eller svalbardmiljøloven. Vedtaksfredninger etter kulturminneloven kan omfatte alle faste kulturminner yngre enn 1537 og fartøy. Større løst inventar kan fredes sammen med byggverk eller anlegg. Vedtaksfredninger etter svalbardmiljøloven kan omfatte kulturminner yngre enn 1945.

Konsekvenser: Alle inngrep i vedtaksfredete kulturminner krever dispensasjon fra regional kulturminneforvaltning. Det er ikke anledning til å dispensere for tiltak som innebærer vesentlige inngrep i kulturminnet.

Ikke fredet

Beskrivelse: Kulturminnet har ikke noe formelt vern. Men da kulturminnet er registrert, er det en markering av at kulturminnet kan ha interesse for kulturminneforvaltningen. Kulturminnet kan også være vernet i medhold av plan- og bygningsloven.

Konsekvenser: Alle inngrep i slike kulturminner bør avklares med regional kulturminneforvaltning.

Fredningssak pågår

Beskrivelse: Kulturminnet er i en prosess med sikte på fredning.

Konsekvenser: Alle inngrep i slike kulturminner må avklares med regional kulturminneforvaltning.

Midlertidig fredet

Beskrivelse: Midlertidig fredning kan vedtas om et kulturminne er truet og det er ønskelig å vurdere om kulturminnet kan være aktuelt for permanent fredning. Den midlertidige fredningen kan oppheves dersom kulturminnet ikke lenger er truet og/eller kulturminnemyndigheten vurderer at objektet ikke er aktuelt for permanent fredning. I motsatt fall vil vedtaket om midlertidig fredning normalt bli stående inntil det avløses av vedtak om permanent fredning.

Konsekvenser: Alle inngrep i midlertidig fredete kulturminner krever dispensasjon fra regional kulturminneforvaltningsenhet. Det er ikke anledning til å dispensere for tiltak som innebærer vesentlige inngrep i kulturminnet.

Listeførte kirker

Beskrivelse: Kirker bygget før 1537 og erklært stående kirker fra 1527- 1650 er automatisk fredet. I tillegg er og et fåtall kirker er vedtaksfredet. Alle de rundt 300 kirkene oppført mellom 1650 og 1850 betraktes som verneverdige og er derfor listeførte. Listeført er også en rekke verneverdige kirker bygget etter 1850. Det er utarbeidet et eget rundskriv (T-3/2000) som fastsetter forvaltnings- og saksbehandlingsrutiner for forholdet mellom kirkelig myndighet og Riksantikvaren når det gjelder de listeførte kirkene. Riksantikvaren skal uttale seg før det fattes vedtak som innebærer inngrep i/endringer av listeførte kirker.

Konsekvenser: Alle inngrep i/endringer av listeførte kirker skal avklares med Riksantikvaren.

Opphevet fredning

Beskrivelse: Vedtaks- eller forskriftsfredete kulturminner hvor fredningen er blitt opphevet for eksempel fordi fredningsverdiene er bortfalt.

Konsekvenser: Alle inngrep i slike kulturminner bør avklares med regional kulturminneforvaltning, da de fortsatt kan ha en verneverdi selv om fredningsverdien har gått tapt.

Høyt prioriterte synlige forminner- liste fra 1989, Fylkesplan for Rogaland				
A	a006	Eikestad, gnr. 109	Gardsanlegg (1891 D18-R3)	1
A	a007	Lomeland, gnr. 112	Gardsanlegg (1891 D18-R5)	1
A	a008	Hogstad, store/Hetland gnr. 93 og 70	Gardsanlegg (1891 D20-R1)	1
A	a009	Hogstad, store gnr. 93	Gardsanlegg (1891 D20-R2)	1
A	a010	Strømstad, gnr. 98	Gardsanlegg (1891 D20-R5)	1
A	a012	Buarskog, gnr. 56	Gardsanlegg (1891 E6-R5)	1
A	a013	Heigrestad, gnr. 57	Gardsanlegg (1891 E6-R7)	1
A	a014	Gjermestad, gnr. 54	Gardsanlegg (1891 E8-R2)	1
A	a015	Gjermestad/Eige store gnr. 54 og 52	Gardsanlegg (1891 E8-R3)	1
A	a017	Gjermestad, gnr. 54	Hustuft (1891 E8-R7)	1
A	a019	Nese gnr. 114	Gardsanlegg (1891 E12-R1)	1
A	a020	Kvale, gnr. 113	Gardsanlegg (1891 E14-R1)	1
A	a021	Lomeland Gnr. 112	Gardsanlegg (1891 E14-R2)	1
A	a022	Helleland, Gnr. 107	Gardsanlegg (1891 E14-R3)	1
A	a026	Drange, Gnr. 68	Gardsanlegg (1891 E18-R4)	1
A	a027	Hellvik, gnr. 60	Hustuft, 4 Gravrøyser (1891-F6- R2)	1
A	a028	Slettebø, gnr. 45	Gardsanlegg (1891 F12-R2)	1
A	a029	Slettebø, gnr. 45	Hustuft (1891 F12-R3)	1
A	a030	Tengsareid, gnr. 48	Gardsanlegg (1891 F12-R5)	1
A	a034	Mjøllhus, gnr. 40	Gardsanlegg (1891 G10-R6)	1
A	a035	Horve, gnr. 37	Gardsanlegg (1891 G12-R1)	1
A	a038	Arstad, gnr. 13	Hustuft, Gravrøys (1891-H8-R6)	1
A	a039	Skara, gnr. 14	Gardsanlegg (1891 H8-R9)	1
A	a041	Nodland i Heio gnr. 35	Gardsanlegg (1891 H14-R1)	1
A	a047	Åse, gnr. 19	Gardsanlegg (1891 J8-R5)	1

A	a048	Hadland, gnr. 18	Gardsanlegg, gravfelt (1891 J8-R9)	1
A	a050	Skara , gnr. 14	Gardsanlegg, (st0l) (1891 J10- R2)	1
A	a051	Skara , gnr. 14	Gardsanleqq (1891 J10-R3)	1
A	a052	Åse, gnr. 19	Gardsanlegg (1891 J10-R7)	1
A	a053	Åmdal, gnr. 28	Gardsanlegg (1891 J10-R10)	1
A	a054	Åse, gnr. 19	Gardsanlegg (1891 J10-R11)	1
A	a055	Ledre, gnr. 24	Gardsanlegg (1891 K6-R1)	1
A	a056	Grødheim, gnr. 27	Gardsanlegg (1891 K8-R1)	1
A	a058	Rodvelt, gnr. 26	Heller (1891 L6-R1) "Gunnars helleren"	1
A	a059	Epteland, store, gnr. 96	Gardsanlegg (3305 A2-R2)	1
A	a064	Terland, gnr. 84	Gardsanlegg (3305 A6-R5)	1
A	a066	Orrestad, gnr. 79	2 hustuft, gardfar m.m (3305 B6-R2)	1
A	a067	Røydland, gnr. 62	GardsanleQg (3305 C4-R1)	1
A	a071	Rapstad, gnr. 61	Gardsanlegg (3305 C6-R6)	1
A	a072	Rapstad, gnr. 61	3 Gravrøyser, hustuft (3305 C6-R7)	1
A	a073	Rapstad, gnr. 61	Hustuft (C6-R9)	1
A	a074	Grøsfjeld, gnr. 121	Gardsanlegg (3305 D6-R9)	1
A	a077	Løyning, gnr. 10	3 nausttuffer (1891 J6-R13)	1
A	a001	Buarskog, gnr. 56	2 Gravrøyser, rydningsrøyser (1891 E6-R4)	1
A	c002	Gjermestad, gnr. 54	2 Gravrøyser, rydningsrøyser (1891 E8-R11)	1
A	e001	Helleland, gnr. 107	Bygdeborg (1891 018-R12)	1
A	e002	Birkeland, gnr. 99	Bygdeborg (1891 D20-R3)	1
A	e003	Mjølhus, gnr. 40	Bygdeborg (1891 F14-R1)	1
A	e004	Skara, gnr. 14	Bygdeborg (1891 H8-R8)	1

A	e005	Veshovda/Skara gnr. 39 og 14	Bygdeborg (1891 H10-R1)	1
A	e006	Grastveit, gnr. 23	Bygdeborg (1891 K6-R3)	1
A	e007	Hæstad, gnr. 78	Bygdeborg (3305 88-R5)	1
A	e008	Podlå, gnr. 75	Bygdeborg (3305 88-R6)	1
A	e009	Podlå, gnr. 75	Bygdeborg (3305 88-R?)	1
A	e010	Rapstad, gnr. 61	Bygdeborg (3305 C6-R8)	1
A	g002	Husabø, gnr. 12	Helleristningsfelt (1891 H8-R3)	1
A	h001	Øksnabø, gnr. 53	Gravrøys m/bauta (1891 E8- R10)	1
A	h003	Ystebrod, gnr. 1	Bautastein (1891 H4-R3)	1
A	h005	Hadland, gnr. 18	Bautastein (1891 J8-R7)	1
A	h006	Ase, gnr. 19	Bautastein (1891 J10-R4)	1
A	i001	Skadberg , gnr. 4	Gravrøys, steinlegning (1891 G4-R1)	1
A	i004	Årstad, gnr. 13, "Stoplesteinane"	Steinsetning (1891 H8-R5)	1
A	j007	Lomeland, gnr. 112	1 gravr., rydningsrøyser (1891 D18-R4)	1
A	j017	Hogstad, store gnr. 93	Gravrøys (1891 D20-R6)	1
A	j021	Buarskog, gnr. 56	Gravrøys (1891 E6-R6)	1
A	j023	Gjermestad , gnr. 54	4 Gravrøyser (1891 E8-R4)	1
A	j024	Gjermestad, gnr. 54	Gravrøys (1891 E8-R5)	1
A	j027	Eige, store gnr. 52	Gravrøys (1891 E8-R10)	1
A	j032	Nese, gnr. 114	Gravrøys (1891 E12-R2)	1
A	j033	Sleveland, gnr. 115	2 Gravrøyser (1891 E12-R3)	1
A	j039	Hellvik, gnr. 60	2 gravhauger (1891 F6-R1)	1
A	j040	Hellvik, gnr. 60	2 gravhauger (1891 F6-R3)	1
A	i041	Hellvik, gnr. 60	Gravrøys (1891 F6-R4)	1
A	j043	Hellvik, gnr. 60	Gravhaug (1891 F6-R6)	1
A	j044	Hellvik, gnr. 60	Gravhaug (1891 F6-R7)	1
A	j045	Hellvik, gnr. 60	2 gravhauger (1891 F6-R8)	1

A	j063	Øygrei, gnr. 42	Gravrøys (1891 F14-R3)	1
A	j064	Øygrei, gnr. 42	2 Gravrøys (1891 F14-R4)	1
A	j065	Øygrei, gnr. 42	Gravrøys (1891 F14-R5)	1
A	j066	Øygrei, gnr. 42	Gravrøys (1891 F14-R6)	1
A	j067	Øygrei, gnr. 43	Gravrøys (1891 F14-R7)	1
A	j068	Øygrei, gnr. 42	Gravrøys (1891 F14-R8)	1
A	j069	Øygrei, gnr. 42	Gravrøys (1891 F14-R9)	1
A	j074	Skadberg, gnr. 4	Gravrøys (1891 G4-R2)	1
A	j075	Skadberg, gnr. 4	Gravrøys (1891 G4-R3)	1
A	j103	Skåra, gnr. 14	Gravrøys (1891 H8-R10)	1
A	j104	Årstad, gnr. 13	Gravrøys (1891 H8-R11)	1
A	j118	Hadland, gnr. 18	2 Gravrøys, tuft (1891 J8- R10)	1
A	j119	Hadland, gnr. 18	Gravhaug (1891 J8-R11)	1
A	j120	Hadland, gnr. 18	Gravhaug (1891 J8-R12)	1
A	j122	Åse, gnr. 19	Gravrøys (1891 J10-R5)	1
A	j123	Åse, gnr. 19	Gravrøys (1891 J10-R6)	1
A	j124	Åse, gnr. 19	Gravrøys (1891 J10-R8)	1
A	i125	Åse, gnr. 19	Gravrøys (1891 J10-R9)	1
A	i126	Åse, gnr. 19	Gravrøys (1891 J10-R12)	1
A	j134	Svanes, gnr. 21	3 Gravrøys, innhegning (1891 K4-R5)	1
A	j135	Svanes, gnr. 21	2 Gravrøys (1891 K4-R7)	1
A	j136	Svanes, gnr. 21	Gravrøys (1891 K4-R8)	1
A	j137	Svanes, gnr. 21	Gravrøys (1891 K4-R9)	1
A	i140	Svanes, gnr. 21	Gravrøys (1891 L2-R1)	1
A	j141	Svanes, gnr. 21	Gravrøys (1891 L2-R2)	1
A	j149	Mong, gnr. 25	Gravrøys (1891 M2-R1) kalles "Kosten"	1
A	j150	Epteland, store, gnr. 96	Gravrøys (3305 A2-R1)	1

A	i160	Orrestad, gnr. 79	2 Gravrøys (3305 A4-R12)	1
A	j174	Slettebø, gnr. 82	Gravfelt (3305 A6-R13)	1
A	j178	Hæstad/Øygrei gnr. 78 og 81	Gravfelt (3305 A8-R1)	1
A	j179	Orrestad, gnr. 79	3 Gravrøys, steinlegning (3305 86-R1)	1
A	j181	Hetland, Øvre, gnr. 71	2 Gravrøys (3305 86-R4)	1
A	j182	Hetland, Øvre, gnr. 71	Gravrøys (3305 86-R5)	1
A	j183	Hetland, Øvre, gnr. 71	3 Gravrøys m.m. (3305 86- R6)	1
A	j184	Hetland, Øvre, gnr. 71	3 Gravrøys m.m. (3305 86- R7)	1
A	j186	Hetland, nedre, gnr. 70	Gravrøys (3305 86-R10)	1
A	j192	Høyland, gnr. 72	3 Gravrøys (3305 C2-R1)	1
A	j193	Høyland, gnr. 72	Gravrøys (3305 C2-R2)	1
A	j194	Høyland, gnr. 72	2 Gravrøys (3305 C2-R3)	1
A	j195	Høyland, gnr. 72	3-4 Gravrøys (3305 C2-R4)	1
A	j202	Rapstad, gnr. 61	Gravrøys (3305 C6-R5)	1
A	j205	Grøsfjeld, gnr. 121	Gravrøys (3305 D6-R1)	1
A	j206	Grøsfjeld, gnr. 121	2 Gravrøys (3305 06-R2)	1
A	i207	Grøsfjeld, gnr. 121	Gravrøys (3305 D6-R3)	1
A	i208	Eikeland, gnr. 122	2 Gravrøys (3305 D6-R4)	1
A	j209	Eikeland, gnr. 122	Gravfelt (3305 D6-R5)	1
A	j212	Grøsfjeld, gnr. 121	4 gravrøys (3305 D6-R10)	1
A	j213	Grøsfjeld, gnr. 121	2 Gravrøys (3305 D6-R11)	1
A	j216	Grøsfjeld, gnr. 121	Gravrøys (3305 06-R14)	1